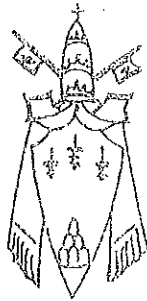

MISSALE ROMANUM

EX DECRETO SACROSANCTI ŒCUMENICI
CONCILII VATICANI II INSTAURATUM
AUCTORITATE PAULI PP. VI PROMULGATUM

ORDO MISSÆ

EDITIO TYPICA

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS
MCMLXIX

INSTITUTIO GENERALIS MISSALIS ROMANI

CAPUT I

DE CELEBRATIONIS EUCHARISTICÆ MOMENTO ET DIGNITATE

1. Celebratio Missæ, ut actio Christi et populi Dei hierarchice ordinati, centrum est totius vitæ christianæ pro Ecclesia tum universa tum locali, ac pro singulis fidelibus.¹ In ea enim culmen habetur et actionis qua Deus in Christo mundum sanctificat, et cultus quem homines exhibent Patri, eum per Christum Dei Filium adorantes.² In ea insuper mysteria Redemptionis ita per anni circulum recoluntur, ut quodammodo præsentia reddantur.³ Ceteræ autem actiones sacræ et omnia opera christianæ vitæ cum ea cohærent, ex ea profluunt et ad eam ordinantur.⁴

2. Maxime proinde interest ut celebratio Missæ seu Cenæ Dominicæ ita ordinetur, ut ministri atque fideles illam, pro sua condicione participantes, eos fructus plenius exinde capiant,⁵ ad quos obtinendos Christus Dominus sacrificium eucharisticum sui Corporis et sui Sanguinis instituit illudque, velut memoriale passionis et resurrectionis suæ, Ecclesiæ dilectæ sponsæ concredidit.⁶

¹ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 41; Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 11; Decr. de Presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum ordinis*, nn. 2, 5, 6; Decr. de pastoralis Episcoporum munere, *Christus Dominus*, n. 30; Decr. de Œcumenismo, *Unitatis redintegratio*, n. 15; S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, nn. 3 e, 6: A.A.S. 59 (1967) pp. 542, 544-545.

² Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 10.

³ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 102.

⁴ Cf. Conc. Vat. II, Decr. de Presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum ordinis*, n. 5; Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 10.

⁵ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, nn. 14, 19, 26, 28, 30.

⁶ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 47.

3. Quod apte fiet si, attentis natura aliisque adiunctis uniuscuiusque cœtus, universa celebratio ita disponatur, ut consciam illam, actuosam atque plenam participationem fidelium inducat, corporis nempe et animi, fide, spe et caritate ferventem, quæ ab Ecclesia exoptatur et ab ipsa celebrationis natura postulatur, et ad quam populus christianus vi baptismatis ius habet et officium.⁷

4. Quamvis fidelium præsentia et actuosa participatio, quæ ecclesiam celebrationis naturam apertius manifestant,⁸ aliquando non possint haberi, eucharistica celebratio sua efficacia et dignitate semper est prædita, quippe quæ sit actus Christi et Ecclesiæ,⁹ in quo sacerdos semper agit pro salute populi.

5. Cum autem Eucharistiæ celebratio, sicut et universa Liturgia, fiat per signa sensibilia, quibus fides alitur, roboratur et exprimitur,¹⁰ maxime curandum est eas formas et elementa ab Ecclesia proposita seligi et ordinari, quæ, attentis personarum et locorum adiunctis, actuosam et plenam participationem intensius foveant et fidelium utilitati spirituali aptius respondeant.

6. Hæc itaque Institutio eo spectat ut tum lineamenta generalia præbeat, quibus Eucharistiæ celebratio apte ordinetur, tum regulas exponat, quibus singulæ celebrationis formæ disponantur. Conferentiæ autem Episcopales, iuxta Constitutionem de sacra Liturgia, normas pro sua ditione statuere possunt, quæ ad traditiones et ingenium populorum, regionum et diversorum cœtuum attendant.¹¹

⁷ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 14.

⁸ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 41.

⁹ Cf. Conc. Vat. II, Decr. de Presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum ordinis*, n. 13.

¹⁰ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 59.

¹¹ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, nn. 37-40.

CAPUT II

DE STRUCTURA MISSÆ EIUSQUE ELEMENTIS ET PARTIBUS

I. DE GENERALI STRUCTURA MISSÆ

7. Cena dominica sive Missa est sacra synaxis seu congregatio populi Dei in unum convenientis, sacerdote præside, ad memoriale Domini celebrandum.¹² Quare de sanctæ Ecclesiæ locali congregatione eminenter valet promissio Christi: « Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum » (Mt. 18, 20).

8. Missa duabus partibus quodammodo constat, liturgia nempe verbi et eucharistica, quæ tam arcte inter se coniunguntur, ut unum actum cultus efficiant.¹³ Siquidem in Missa mensa tam verbi Dei quam Corporis Christi paratur¹⁴ e qua fideles instituantur et reficiantur.¹⁵ Quidam autem ritus celebrationem aperiunt et concludunt.

II. DE DIVERSIS ELEMENTIS MISSÆ

De lectione verbi Dei eiusque explanatione

9. Cum sacræ Scripturæ in Ecclesia leguntur, Deus ipse ad populum suum loquitur et Christus, præsens in verbo suo, Evangelium annuntiat.¹⁶

Ideoque lectiones verbi Dei, quæ elementum maximi momenti liturgiæ præbent, cum veneratione ab omnibus sunt audiendæ. Quamvis autem verbum divinum in lectionibus sacræ Scripturæ ad omnes homines cuiusque temporis dirigatur iisque intellegibile sit, eius tamen efficacia expositione viva, idest homilia, utpote parte actionis liturgicæ,¹⁷ augetur.

¹² Cf. Conc. Vat. II, Decr. de Presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum ordinis*, n. 5; Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 33.

¹³ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 56; S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum Mysterium*, 25 maii 1967, n. 10: A.A.S. 59 (1967) p. 547.

¹⁴ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 51.

¹⁵ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 48; Const. dogm. de divina Revelatione, *Dei Verbum*, n. 21; Decr. de Presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum Ordinis*, n. 4.

¹⁶ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, nn. 7, 33.

¹⁷ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 52.

De orationibus aliisque partibus ad sacerdotem pertinentibus

10. Inter ea quæ sacerdoti tribuuntur, primum locum obtinet prex eucharistica, quæ culmen est totius celebrationis. Accedunt deinde orationes, idest collecta, oratio super oblata et oratio post communionem. Hæ preces a sacerdote, qui cœtui personam Christi gerens præest, ad Deum diriguntur nomine totius plebis sanctæ et omnium circumstantium.¹⁸ Merito igitur « orationes præsidiales » nominantur.

11. Item ad sacerdotem, munere præsidis cœtus congregati fungentem, spectat proferre quasdam monitiones atque formulas introductionis et conclusionis in ipso ritu prævisas, verbum Dei nuntiare, necnon benedictionem finalem impertire. Ipsi insuper licet, brevissimis verbis, introducere fideles in Missam diei, antequam celebratio inchoetur; in liturgiam verbi, ante lectiones; in Precem eucharisticam, ante præfationem; necnon universam actionem sacram, ante dimissionem, concludere.

12. Natura partium « præsidialium » exigit ut clara et elata voce proferantur et ab omnibus cum attentione auscultentur.¹⁹ Proinde dum sacerdos eas profert aliæ orationes vel cantus non habeantur, atque organum vel alia instrumenta musica sileant.

13. Sacerdos vero non solum tamquam præses nomine totius communitatis preces effundit, sed etiam aliquando nomine dumtaxat suo, ut ministerium suum maiore cum animi attentione et pietate adimpleat. Huiusmodi preces secreto proferuntur.

De aliis formulis in celebratione occurrentibus

14. Cum Missæ celebratio natura sua indolem « communitariam » habeat,²⁰ dialogis inter celebrantem et cœtum fidelium necnon acclamationibus magna vis inhæret:²¹ etenim non sunt tantum signa externa celebrationis communis, sed communionem inter sacerdotem et populum foveant et efficiunt.

15. Acclamationes et responsiones fidelium salutationibus sacerdotis et orationibus illum participationis actuosæ gradum consti-

¹⁸ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 33.

¹⁹ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Musicam sacram*, 5 martii 1967, n. 14: A.A.S. 59 (1967) p. 304.

²⁰ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, nn. 26, 27; S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 3 d: A.A.S. 59 (1967) p. 542.

²¹ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 30.

tuunt, qui in omni Missæ forma a fidelibus congregatis præstandus est, ut actio totius communitatis clare exprimat et foveatur.²²

16. Aliæ partes, ad actuosam fidelium participationem manifestandam et fovendam valde utiles, quæ universo cœtui tribuuntur, sunt præsertim actus pænitentialis, professio fidei, oratio universalis et oratio dominica.

17. Demum ex aliis formulis:

a) nonnullæ ritum seu actum per se stantem, uti hymnus Glória, psalmus responsorius, Sanctus, acclamatio anamneseos, cantus post communionem, constituunt;

b) nonnullæ vero, uti cantus ad introitum, ad offertorium, ad fractionem (Agnus Dei) et ad communionem, ritum aliquem comitantur.

De modis proferendi varios textus

18. In textibus clara et elata voce proferendis sive a sacerdote sive a ministris sive ab omnibus, vox respondeat generi ipsius textus, prouti hic est lectio, oratio, admonitio, acclamatio, cantus; necnon formæ celebrationis et sollemnitati cœtus. Ratio insuper habeatur indolis diversarum linguarum et ingenii populorum.

In rubricis ergo et in normis quæ sequuntur verba « dicere » vel « proferre » intellegi debent sive de cantu sive de recitatione, servatis principiis supra propositis.

De momento cantus

19. Ab Apostolo monentur christifideles qui in unum conveniunt expectantes adventum Domini sui, ut una simul cantent psalmis, hymnis et canticis spiritualibus (cf. Col 3, 16). Cantus enim est signum exultationis cordis (cf. Act 2, 46). Unde S. Augustinus recte dicit: « cantare amantis est », ²³ et iam antiquitus in proverbium venit: « bis orat qui bene cantat ».

Magni ergo fiat usus cantus in celebrationibus, attentis ingenio populorum et facultatibus cuiuslibet cœtus, ita tamen ut non necessarium semper sit omnes textus cantu proferre qui per se cantui destinantur.

In seligendis tamen partibus quæ revera canantur eæ præferendæ sunt quæ maioris sunt momenti, et præsertim quæ a sacerdote vel

²² Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Musicam sacram*, 5 martii 1967, n. 16 a: A.A.S. 59 (1967) p. 305.

²³ Sermo 336, 1: PL 38, 1472.

ministris, populo respondente, canendæ sunt, aut a sacerdote et populo simul proferendæ.²⁴

Cum autem frequentius in dies fideles ex diversis nationibus inter se conveniant, expedit ut iidem fideles aliquas saltem partes Ordinarii Missæ, præsertim vero symbolum fidei et orationem dominicam, modulis adhibitis facilioribus, lingua latina simul cantare sciant.²⁵

De gestibus et corporis habitibus

20. Communis corporis habitus, ab omnibus participantibus servandus, signum est communitatis et unitatis cœtus: mentem enim et sensus animi participantium exprimit eosdemque fovet.²⁶

21. Ad uniformitatem in gestibus et corporis habitibus obtinendam, fideles monitionibus obtemperent, quas diaconus, vel sacerdos vel alius minister, durante celebratione proferunt. Insuper in omnibus Missis, nisi aliter caveatur, stent ab initio cantus ad introitum, vel dum sacerdos accedit ad altare, usque ad collectam inclusive; ad cantum Alleluia ante Evangelium; dum ipsum Evangelium proclamatur; necnon dum professio fidei et oratio universalis fiunt; atque ab oratione super oblata usque ad finem Missæ, præter ea quæ infra dicuntur. Sedeant autem dum proferuntur lectiones ante Evangelium et psalmus responsorius; ad homiliam et dum fit præparatio donorum ad offertorium; atque, pro opportunitate, dum sacrum silentium post Communionem servatur. Genuflectant vero, nisi ob angustiam loci vel frequentiore numerum adstantium aliasve rationabiles causas impediuntur, ad consecrationem.

Est tamen Conferentiæ Episcopalis gestus et corporis habitus in Ordine Missæ romanæ descriptos ingenio populorum aptare.²⁷ Attendendum tamen erit, ut sensui et indoli cuiusque partis celebrationis respondeant.

22. In gestibus numerantur etiam actiones, quibus sacerdos altare adit, dona afferuntur, atque fideles ad communionem accedunt. Convenit ut huiusmodi actiones decore peragantur, dum cantus ipsis proprii fiunt, iuxta normas pro singulis statutas.

²⁴ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Musicam sacram*, 5 martii 1967, nn. 7, 16: A.A.S. 59 (1967) pp. 302, 305.

²⁵ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 54; S. Congr. Rituum, *Instructio Inter Œcumenici*, 26 sept. 1964, n. 59: A.A.S. 56 (1964) p. 891; *Instructio Musicam sacram*, 5 martii 1967, n. 47: A.A.S. 59 (1967) p. 314.

²⁶ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 30.

²⁷ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 39.

De silentio

23. Sacrum quoque silentium, tamquam pars celebrationis, suo tempore est servandum.²⁸ Eius autem natura a tempore pendet, quo in singulis celebrationibus occurrit. In actu enim pænitentiali et post invitationem ad orandum singuli ad seipsos convertuntur; lectione autem vel homilia peracta, ea quæ audierunt breviter meditantur; post communionem vero in corde suo Deum laudant et orant.

III. DE SINGULIS MISSÆ PARTIBUS

A) Ritus initiales

24. Ea quæ liturgiam verbi præcedunt, scilicet introitus, salutatio, actus pænitentialis, Kýrie, Glória et collecta, characterem habent exordii, introductionis et præparationis.

Finis horum rituum est, ut fideles in unum convenientes communionem constituent et recte ad verbum Dei audiendum digneque Eucharistiam celebrandam sese disponant.

Introitus

25. Populo congregato, dum ingreditur sacerdos cum ministris, cantus ad introitum incipitur. Finis huius cantus est celebrationem aperire, unionem congregatorum fovere, eorumque mentem in mysterium temporis liturgici vel festivitatis introducere atque processionem sacerdotis ministrorumque comitari.

26. Peragitur autem a schola et populo alternatim, vel simili modo a cantore et populo, vel totus a populo vel a schola sola. Adhiberi potest sive antiphona cum suo psalmo in Graduali romano vel in Graduali simplici exstans, sive alius cantus, actioni sacræ, diei vel temporis indoli congruus, cuius textus a Conferentia Episcopali sit approbatus.

Si ad introitum non habetur cantus, antiphona in Missali proposita recitatur sive a fidelibus, sive ab aliquibus ex ipsis, sive a lectore, sin aliter ab ipso sacerdote post salutationem.

Salutatio altaris et populi congregati

27. Cum ad presbyterium pervenerint, sacerdos et ministri altare salutant. Venerationis autem significandæ causa, sacerdos et mi-

²⁸ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 30; S. Congr. Rituum, *Instructio Musicam sacram*, 5 martii 1967, n. 17: A.A.S. 59 (1967) p. 305.

nistri sacri ipsum altare osculantur; et sacerdos, pro opportunitate, illud incensat.

28. Expleto cantu ad introitum, sacerdos et universus cœtus signant se signo crucis. Deinde sacerdos communitati congregatæ præsentiam Domini per salutationem significat. Qua salutatione et populi responsione manifestatur Ecclesiæ congregatæ mysterium.

Actus pœnitentialis

29. Salutatione populi facta, sacerdos vel alius minister idoneus potest brevissimis verbis introducere fideles in Missam illius diei. Postea sacerdos invitat ad actum pœnitentialem, qui a tota communitate confessione generali perficitur, absolutioneque sacerdotis concluditur.

Kýrie, eléison

30. Post actum pœnitentialem incipitur Kýrie, eléison, nisi forte locum iam habuerit in ipso actu pœnitentiali. Cum sit cantus quo fideles Dominum acclamant eiusque misericordiam implorant, de more peragitur ab omnibus, partem nempe in eo habentibus populo atque schola vel cantore.

Acclamatio quæque de more bis repetitur, non tamen excluso, ratione ingenii diversarum linguarum necnon musicæ artis vel rerum adiunctorum, maiore numero vel brevi « tropo » intercalato. Si Kýrie non cantatur, recitetur.

Glória in excélsis

31. Glória est antiquissimus et venerabilis hymnus, quo Ecclesia, in Spiritu Sancto congregata, Deum Patrem atque Agnum glorificat eique supplicat. Cantatur vel a cœtu fidelium, vel a populo alternatim cum schola, vel ab ipsa schola. Si non cantatur, recitandum est ab omnibus simul aut alternatim.

Cantatur autem vel dicitur diebus dominicis extra tempus Adventus et Quadragesimæ, necnon in sollemnitatibus et festis, et in peculiaribus celebrationibus sollemnioribus.

Collecta

32. Deinde sacerdos populum ad orandum invitat; et omnes una cum sacerdote parumper silent, ut conscii fiant se in conspectu Dei stare, et vota sua in animo possint nuncupare. Tunc sacerdos profert orationem, quæ solet « collecta » nominari. Per eam indoles celebrationis exprimitur et precatio verbis sacerdotis ad Deum Patrem, per Christum in Spiritu Sancto, dirigitur.

Populus precationi se coniungens, illicque assentiens, acclamatione Amen suam facit orationem.

In Missa unica dicitur oratio; quod valet etiam de oratione super oblata et post Communionem.

Collecta concluditur conclusione longiore, idest:

si dirigitur ad Patrem: Per Dóminum nostrum Iesum Christum Fílium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitáte Spíritus Sancti, Deus, per ómnia sǎcula sǎculórum;

si dirigitur ad Patrem, sed in fine ipsius fit mentio Filii: Qui tecum vivit et regnat in unitáte Spíritus Sancti, Deus, per ómnia sǎcula sǎculórum;

si dirigitur ad Filium: Qui vivis et regnas cum Deo Patre in unitáte Spíritus Sancti, Deus, per ómnia sǎcula sǎculórum.

Orationes vero super oblata et post Communionem concluduntur conclusione breviori, idest:

si diriguntur ad Patrem: Per Christum Dóminum nostrum;

si diriguntur ad Patrem, sed in fine ipsarum fit mentio Filii: Qui tecum vivit et regnat in sǎcula sǎculórum;

si diriguntur ad Filium: Qui vivis et regnas in sǎcula sǎculórum.

B) Liturgia verbi

33. Partem præcipuam liturgiæ verbi constituunt lectiones e sacra Scriptura desumptæ cum cantibus inter eas occurrentibus; homilia autem, professio fidei et oratio universalis seu oratio fidelium illam evolvunt et concludunt. Nam in lectionibus, quas homilia exponit, Deus populum suum alloquitur,²⁹ mysterium redemptionis et salutis patefacit, atque nutrimentum spirituale offert; et ipse Christus per verbum suum in medio fidelium præsens adest.³⁰ Hoc verbum divinum populus suum facit cantibus, et ipsi adhæret professione fidei; eo autem nutritus, oratione universali pro necessitatibus totius Ecclesiæ et pro totius mundi salute preces fundit.

Lectiones biblicæ

34. In lectionibus mensa verbi Dei paratur fidelibus et thesauri biblici iis aperiuntur.³¹ Cum ex traditione officium legendi lectiones non sit munus præsidiale sed ministeriale, convenit ut, de more, diaconus vel, eo deficiente, alter presbyter legat Evangelium; subdiaconus vero vel lector legat alias lectiones. Deficiente tamen diacono vel alio presbytero, Evangelium a celebrante legatur.³²

²⁹ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 33.

³⁰ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 7.

³¹ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 51.

³² Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Inter Œcumenici*, 26 sept. 1964, n. 50: A.A.S. 56 (1964) p. 889.

35. Lectioni evangelicæ maximam venerationem esse tribuendam, ipsa Liturgia docet, cum eam præ ceteris lectionibus speciali honore insigniat, sive ex parte ministri ad eam annuntiandam deputati et per benedictionem vel orationem sese præparantis; sive ex parte fidelium, qui per acclamationes Christum præsentem sibi loquentem agnoscunt et profitentur, et lectionem ipsam stantes auscultant; sive ex ipsis signis venerationis libro Evangeliorum tributis.

Cantus inter lectiones occurrentes

36. Post primam lectionem sequitur psalmus responsorius, seu graduale, quæ est pars integralis liturgiæ verbi. Psalmus de more sumitur e lectionario, eo quod singuli eius textus directo conectuntur cum singulis lectionibus: electio igitur psalmi e lectionibus pendet. Attamen, ut populus responsum psalmodicum facilius proferre valeat, textus aliqui responsorum et psalmorum pro diversis temporibus anni aut pro diversis ordinibus Sanctorum selecti sunt, qui adhiberi valent, loco textus lectioni respondentis, quoties psalmus cantu profertur.

Cantor psalmi, seu psalmista, in ambone vel alio loco apto profert versus psalmi, tota congregatione sedente et auscultante, immo de more per responsum participante, nisi psalmus modo directo, id est sine responso, proferatur.

Si canitur, præter psalmum in lectionario assignatum, sumi potest vel graduale e Graduali romano, vel psalmus responsorius aut alleluiaticus e Graduali simplici, sicut in his libris describuntur.

37. Secundam lectionem sequitur Allelúia vel alter cantus, prouti tempus liturgicum postulat.

a) Allelúia cantatur omni tempore extra Quadragesimam. Inchoatur sive ab omnibus sive a schola aut a cantore, et, si casus fert, repetitur. Versus sumuntur e lectionario vel e Graduali.

b) Alter cantus consistit in versu ante Evangelium aut in altero psalmo seu tractu, prout inveniuntur in lectionario vel in Graduali.

38. Quando una tantum habetur lectio ante Evangelium:

a) tempore quo dicendum est Allelúia, haberi potest aut psalmus alleluiaticus, aut psalmus et Allelúia cum suo versu, aut tantum psalmus vel Allelúia;

b) tempore quo Allelúia non est dicendum, haberi potest aut psalmus aut versus ante Evangelium.

39. Psalmus post lectionem occurrens, si non cantatur, recitetur; Allelúia vero vel versus ante Evangelium, si non cantantur, omitti possunt.

40. Sequentiæ, præter quam diebus Paschæ et Pentecostes, sunt ad libitum.

Homilia

41. Homilia est pars liturgiæ et valde commendatur: ³³ est enim ad nutrimentum vitæ christianæ necessaria. Sit oportet explicatio aut alicuius aspectus lectionum sacrae Scripturæ aut alterius textus ex Ordinario vel Proprio Missæ diei, ratione habita sive mysterii, quod celebratur, sive peculiarium necessitatum auditorum. ³⁴

42. Diebus dominicis et festis de præcepto homilia habeatur in omnibus Missis, quæ concurrente populo celebrantur; ceteris vero diebus commendatur, præsertim in feriis Adventus, Quadragesimæ et temporis paschalis, necnon in aliis festis et occasionibus, in quibus populus frequentior ad ecclesiam convenit. ³⁵

Homilia de more ab ipso celebrante habeatur.

Professio fidei

43. Symbolum, seu professio fidei, in celebratione Missæ eo tendit ut populus verbo Dei, in lectionibus et per homiliam audito, assentiat et respondeat, et regulam fidei sibi revocet in mentem antequam Eucharistiam celebrare incipiat.

44. Symbolum autem dicendum est a sacerdote cum populo diebus dominicis et in sollemnitatibus; dici potest etiam in peculiaribus celebrationibus sollemnioribus.

Si vero in cantu profertur, de more ab omnibus aut alternatim cantetur.

Oratio universalis

45. In oratione universali, seu oratione fidelium, populus, sui sacerdotii munus exercens, deprecatur pro omnibus hominibus. Expedit ut huiusmodi oratio in Missis cum populo de more habeatur, ita ut obsecrationes fiant pro sancta Ecclesia, pro iis qui in potestate nos regunt, pro iis qui variis premuntur necessitatibus, ac pro omnibus hominibus totiusque mundi salute. ³⁶

³³ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 52.

³⁴ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Inter Œcumenici*, 26 sept. 1964, n. 54: A.A.S. 56 (1964) p. 890.

³⁵ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Inter Œcumenici*, 26 sept. 1964, n. 53: A.A.S. 56 (1964) p. 890.

³⁶ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 53.

46. Intentionum series de more sint:

- a) pro necessitatibus Ecclesiae,
- b) pro rem publicam moderantibus et salute totius mundi,
- c) pro oppressis quacumque difficultate,
- d) pro communitate locali.

Attamen in celebratione aliqua particulari, uti Confirmatione, Matrimonio, Exsequiis, ordo intentionum pressius respicere potest particularem occasionem.

47. Est sacerdotis celebrantis precationem moderari, brevi monitione fideles ad orandum invitare ipsamque oratione concludere. Expediit ut intentiones a diacono vel a cantore vel ab alio proferantur.³⁷ Totus coetus vero precationem suam exprimit sive invocatione communi post intentiones prolatas, sive oratione sub silentio.

C) Liturgia eucharistica

48. Cena novissima, in qua Christus memoriale suae mortis et resurrectionis instituit, in Ecclesia continue praesens efficitur cum sacerdos, Christum Dominum repraesentans, idem perficit quod ipse Dominus egit atque discipulis in sui memoriam faciendum tradidit, sacrificium et convivium paschale instituens.³⁸

Christus enim accepit panem et calicem, gratias egit, fregit deditque discipulis suis, dicens: Accipite, manducate, bibite; hoc est Corpus meum; hic est calix Sanguinis mei. Hoc facite in meam commemorationem. Proinde Ecclesia totam celebrationem liturgiae eucharisticae partibus hisce Christi verbis et actibus respondentibus ordinavit. Siquidem:

1) In praeparatione donorum, ad altare afferuntur panis et vinum cum aqua, ea nempe elementa, quae Christus in manus suas accepit.

2) In prece eucharistica Deo pro toto opere salutis gratiae aguntur, et oblata Christi Corpus et Sanguis fiunt.

3) Per fractionem unius panis unitas fidelium manifestatur, et per communionem fideles accipiunt Corpus et Sanguinem Domini eodem modo ac Apostoli de manibus ipsius Christi.

³⁷ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Inter Aecumenici*, 26 sept. 1964, n. 56: A.A.S. (1964) p. 890.

³⁸ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 47; S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum Mysterium*, 25 maii 1967, n. 3, a, b: A.A.S. 59 (1967) pp. 540-541.

Præparatio donorum

49. Initio liturgiæ eucharisticæ dona, quæ Corpus et Sanguis Christi efficientur, ad altare afferuntur.

Imprimis altare, seu mensa dominica, quæ centrum est totius liturgiæ eucharisticæ,³⁹ præparatur, cum corporale, purificatorium, calix et missale in eo collocantur.

Oblationes deinde afferuntur: panis et vinum laudabiliter a fidelibus præsentantur, a sacerdote autem vel a diacono loco opportuno accipiuntur et super altare deponuntur comitantibus formulis statutis. Quamvis fideles panem et vinum ad liturgiam destinata non iam de suis proferant sicut olim, ritus tamen illa deferendi vim et significationem spiritualem servat.

Etiam pecunia vel alia dona pro pauperibus vel pro ecclesia a fidelibus allata vel in ecclesia collecta accepta habentur; quapropter loco apto extra mensam eucharisticam collocantur.

50. Processionem, qua dona afferuntur, cantus ad offertorium comitatur, qui protrahitur saltem usquedum dona super altare deposita sunt. Normæ de modo cantandi eadem sunt ac pro introitu (n. 26). Si non cantatur, antiphona ad offertorium omittitur.

51. Dona in altari collocata, et ipsum altare, incensari possunt, ut oblatio Ecclesiæ eiusque oratio sicut incensum in conspectum Dei ascendere significantur. Etiam sacerdos et populus incensari possunt a diacono vel alio ministro, post incensata oblata et altare.

52. Deinde sacerdos manus lavat, quo ritu desiderium internæ purificationis exprimitur.

53. Depositione oblatorum facta et ritibus qui eam comitantur perfectis, per invitationem ad orandum una cum sacerdote et per orationem super oblata præparatio donorum concluditur et Prex eucharistica præparatur.

Prex eucharistica

54. Nunc centrum et culmen totius celebrationis initium habet, ipsa nempe Prex eucharistica, prex scilicet gratiarum actionis et sanctificationis. Sacerdos populum ad corda versus Dominum in oratione et gratiarum actione elevanda invitat eumque sibi sociat

³⁹ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Inter Œcumenici*, 26 sept. 1964, n. 91: A.A.S. 56 (1964) p. 898; *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 24: A.A.S. 59 (1967) p. 554.

in oratione, quam nomine totius communitatis per Iesum Christum ad Deum Patrem dirigit. Sensus autem huius orationis est, ut tota congregatio fidelium se cum Christo coniungat in confessione magnalium Dei et in oblatione sacrificii.

55. Præcipua elementa e quibus Prex eucharistica constat, hoc modo distingui possunt:

a) Gratiarum actio (quæ præsertim in præfatione exprimitur), in qua sacerdos nomine totius populi sancti Deum Patrem glorificat et ei gratias agit pro toto opere salutis vel aliqua eius ratione particulari, secundum diversitatem diei, festi vel temporis.

b) Acclamatio: qua tota congregatio, cælestibus virtutibus se iungens, cantat vel recitat Sanctus. Hæc acclamatio, quæ partem ipsius Precis eucharisticæ constituit, ab omni populo cum sacerdote profertur.

c) Epiclesis: qua per invocationes peculiare Ecclesia virtutem divinam implorat, ut dona ab hominibus oblata consecrentur, seu Corpus et Sanguis Christi fiant, et ut hostia immaculata, in Communionem sumenda, sit in salutem eorum qui illam participaturi sunt.

d) Narratio institutionis: qua verbis et actionibus Christi repræsentatur cena illa novissima, in qua ipse Christus Dominus sacramentum Passionis et Resurrectionis suæ instituit, cum Apostolis suum Corpus et Sanguinem sub speciebus panis et vini manducandum et bibendum dedit, iisque mandatum reliquit idem mysterium perpetuandi.

e) Anamnesis: per quam, mandatum adimplens, quod a Christo Domino per Apostolos accepit, Ecclesia memoriam ipsius Christi agit, recolens præcipue eius beatam Passionem, gloriosam Resurrectionem et ad cælos Ascensionem.

f) Oblatio: per quam in ipsa hac memoria Ecclesia, eaque præsertim hic et nunc congregata, in Spiritu Sancto hostiam immaculatam Patri offert. Intendit vero Ecclesia ut fideles non solummodo immaculatam hostiam offerant sed etiam seipsos offerre discant, et de die in diem consummentur, Christo mediatore, in unitatem cum Deo et inter se, ut sit tandem Deus omnia in omnibus.⁴⁰

g) Intercessionem: per quas exprimitur Eucharistiam celebrari in communionem cum tota Ecclesia tam cælesti quam terrestri, oblationemque fieri pro ipsa et omnibus eius membris vivis atque defunctis, quæ ad participandam redemptionem et salutem per Christi Corpus et Sanguinem acquisitam vocata sunt.

⁴⁰ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 48; Decr. de Presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum ordinis*, n. 5; S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 12: A.A.S. 59 (1967) pp. 548-549.

h) Doxologia finalis: qua glorificatio Dei exprimitur, quæque acclamatione populi confirmatur et concluditur.

Prex eucharistica exigit, ut omnes reverentia et silentio eam auscultent, eandem vero participant per acclamationes in ipso ritu prævisas.

Ritus Communionis

56. Cum celebratio eucharistica convivium paschale sit, expedit ut, iuxta mandatum Domini, Corpus et Sanguis eius ut cibus spiritualis accipiantur.⁴¹ Ad hoc tendunt fractio aliique ritus præparatorii, quibus fideles ad Communionem immediate adducuntur:

a) Oratio dominica: In ea panis cotidianus petitur, qui christianis præcipue in Corpore Christi datur, atque purificatio a peccatis imploratur, ita ut sancta revera sanctis dentur. Sacerdos invitationem ad orationem profert, omnes vero fideles orationem una cum sacerdote dicunt, et sacerdos solus embolismum adiungit, quem populus doxologia concludit. Embolismus, ultimam petitionem ipsius orationis dominicæ evolvens, liberationem a potestate mali pro tota communitate fidelium expetit. Invitatio, oratio ipsa, embolismus et doxologia qua populus hæc concludit, cantu vel clara voce proferruntur.

b) Sequitur deinde ritus pacis, quo fideles pacem et unitatem pro Ecclesia et universa hominum familia implorant et mutuam caritatem sibi exprimunt, priusquam unum panem participant.

Ad ipsum ritum pacis quod attinet, modus a Conferentiis Episcopalibus, secundum ingenium et mores populorum, statuatur.

c) Gestus fractionis a Christo in ultima cena peractus, tempore apostolico toti actioni eucharisticæ nomen dedit. Hic ritus non habet tantum rationem effectivam, sed significat nos multos in Communionem ex uno pane vitæ, qui est Christus, unum corpus effici (1 Cor. 10, 17).

d) Immixtio: Celebrans partem hostiæ in calicem immittit.

e) Agnus Dei: Dum fractio panis et immixtio peraguntur, invocatio Agnus Dei a schola vel a cantore, populo respondente, de more cantatur, vel elata voce dicitur. Hæc invocatio repeti potest quoties necesse est ad fractionem panis comitandam. Ultima vice concluditur verbis dona nobis pacem.

f) Præparatio privata sacerdotis: Sacerdos oratione secreta se præparat, ut Corpus et Sanguinem Christi fructuose accipiat. Fideles idem faciunt silentio orantes.

⁴¹ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, nn. 12, 33 a: A.A.S. 59 (1967) pp. 549, 559.

g) Deinde sacerdos panem eucharisticum in Communionem suscipiendum fidelibus ostendit eosque ad Christi convivium invitat; simul autem cum fidelibus actum humilitatis, verbis utens evangelicis, elicit.

h) Valde optandum est, ut fideles ex hostiis, in eadem Missa consecratis, Corpus Dominicum sumant et in casibus praevisis calicem participant, quo etiam per signa Communio melius appareat participatio Sacrificii, quod actu celebratur.⁴²

i) Dum Sacramentum a sacerdote et fidelibus sumitur, fit cantus ad Communionem, cuius est spirituales unionem communicantium per unitatem vocum exprimere, gaudium cordis demonstrare et processionem ad Corpus Christi suscipiendum magis fraternam reddere. Cantus inchoatur cum sacerdos se communicat, et protrahitur, dum fideles Corpus Christi sumunt, quousque videtur opportunum. Si tamen hymnus post Communionem habetur, cantus ad Communionem tempestive claudatur.

Adhiberi autem potest aut antiphona ex Graduali romano sive cum psalmo sive sola, aut antiphona cum psalmo e Graduali simplici, aut alius cantus congruus a Conferentia Episcopali approbatus. Cantatur sive a schola sola, sive a schola vel cantore cum populo.

Si autem non habetur cantus, antiphona in Missali proposita recitatur sive a fidelibus, sive ab aliquibus ex ipsis, sive a lectore, sin aliter ab ipso sacerdote postquam ipse communicavit, antequam Communionem distribuat fidelibus.

j) Distributione Communionis expleta, pro opportunitate sacerdos et fideles per aliquod temporis spatium in corde suo orant. Si placet, etiam hymnus vel psalmus vel alius cantus laudis a tota congregatione persolvi potest.

k) In oratione post Communionem, sacerdos pro fructibus mysterii celebrati deprecatur. Populus acclamatione Amen orationem facit suam.

D) Ritus conclusionis

57. Ritus conclusionis constat:

a) Salutatione et benedictione sacerdotis, quæ quibusdam diebus et occasionibus oratione super populum vel alia sollemniori formula ditatur et exprimitur.

b) Dimissione ipsa, qua cœtus dimittitur, ut unusquisque ad opera sua bona revertatur, collaudans et benedicens Dominum.

⁴² Cf. *ibid.*, nn. 31, 32: A.A.S. 59 (1967) pp. 558-559.

CAPUT III

DE OFFICIIS ET MINISTERIIS IN MISSA

58. In cœtu, qui ad Missam congregatur, unusquisque ius habet et officium participationem suam afferendi ⁴³ diverso modo pro diversitate ordinis et muneris.⁴⁴ Omnes itaque sive ministri sive fideles, munere suo fungentes, solum et totum id agant, quod ad ipsos pertinet,⁴⁵ ita ut ex ipsa celebrationis ordinatione appareat Ecclesia in suis diversis ordinibus et ministeriis constituta.

I. DE OFFICIIS ET MINISTERIIS ORDINIS SACRI

59. Omnis legitima Eucharistiæ celebratio dirigitur ab Episcopo, sive per seipsum, sive per presbyteros adiutores ipsius.⁴⁶

Cum Episcopus Missæ interest, ubi populus est congregatus, decet ipsum cœtui præsidere, et presbyteros sibi in celebratione consociare, quantum fieri potest cum ipsis concelebrando.

Quod fit non ad sollemnitatem exteriorem ritus augendam, sed ad significandum vividiorē luce mysterium Ecclesiæ, quæ est unitatis sacramentum.⁴⁷

Si vero Episcopus Eucharistiam non celebrat, sed alium ad hoc faciendum delegat, tunc convenienter ipse liturgiam verbi moderatur, et Missam concludit ritu dimissionis.

60. Etiam presbyter celebrans cœtui congregato in persona Christi præest, eius orationi præsidet, illi nuntium salutis proclamat, populum sibi sociat in offerendo sacrificio per Christum in Spiritu Sancto Deo Patri, et cum fratribus suis panem vitæ æternæ participat. Cum igitur Eucharistiam celebrat, debet Deo et populo cum dignitate et humilitate servire, et in modo se gerendi et verba divina proferendi præsentiam vivam Christi fidelibus insinuare.

61. Inter ministros primum locum obtinet diaconus, cuius ordo iam ab initio Ecclesiæ in magno honore habitus est. In Missa enim diaconus proprias habet partes in Evangelio nuntiando et quandoque verbo Dei prædicando, in oratione universali fidelibus præeundo, in ministrando sacerdoti, in Eucharistia fidelibus distribuenda, præcipue sub specie vini, et in gestibus et corporis habitibus totius cœtus aliquando innuendis.

⁴³ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 14.

⁴⁴ Cf. *ibid.*, n. 26.

⁴⁵ Cf. *ibid.*, n. 28.

⁴⁶ Cf. Conc. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 96; Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 42.

⁴⁷ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 26.

II. DE OFFICIO ET MUNERE PLEBIS DEI

62. In celebratione Missæ fideles efficiunt plebem sanctam, populum acquisitionis et sacerdotium regale, ut gratias Deo agant et immaculatam hostiam, non tantum per sacerdotis manus, sed etiam una cum ipso offerant et seipsos offerre discant.⁴⁸ Curent autem id manifestare per profundum sensum religiosum et per caritatem erga fratres, qui eandem celebrationem participant.

Vitent proinde omnes species vel singulariæ vitæ vel divisionis, præ oculis habentes se unicum Patrem habere in cælis, omnesque propterea esse inter se fratres.

Unum autem corpus efficiant sive verbum Dei audiendo, sive in orationibus et in cantu partem habendo, sive præsertim in communi oblatione sacrificii et in communi participatione mensæ Domini. Hæc unitas pulchre apparet ex gestibus et corporis habitibus a fidelibus communiter servatis.

Ne renuant autem fideles populo Dei cum gaudio servire, quoties rogantur, ut aliquod peculiare ministerium in celebratione præstent.

63. Inter fideles suum munus liturgicum exercet schola cantorum vel chorus, cuius est de partibus sibi propriis, iuxta diversa genera cantuum, debite exsequendis, curare, et actuosam fidelium participationem in cantu fovere.⁴⁹ Quæ de schola cantorum dicuntur, valent, servatis servandis, pro aliis etiam musicis, præsertim vero pro organario.

64. Decet adesse cantorem vel magistrum chori ad cantum populi dirigendum et sustentandum. Immo, cum deficit schola, cantori competit diversos cantus moderari, populo pro sua parte participante.⁵⁰

III. DE MINISTERIIS PECULIARIBUS

65. Subdiaconus ad servitium altaris et ad adiutorium sacerdotis et diaconi est ordinatus. Ipsi præcipue committitur altare atque vasa sacra parare et Epistolam legere.

66. Lector, etsi laicus, proprium munus in celebratione eucharistica habet, quod ipse per se exercere debet, quamvis adsint ministri

⁴⁸ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 48; S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 12: A.A.S. 59 (1967) pp. 548-549.

⁴⁹ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Musicam sacram*, 5 martii 1967, n. 19: A.A.S. 59 (1967) p. 306.

⁵⁰ Cf. *ibid.*, n. 21: A.A.S. 59 (1967) pp. 306-307.

ordinis superioris. Ad ipsum pertinet omnes lectiones e sacra Scriptura proferre, exceptis Evangelio et, si subdiaconus adest, Epistola. Deficiente psalmista, potest etiam psalmum inter lectiones proferre.

Ut fideles ex auditione lectionum divinarum suavem ac vivum sacrae Scripturae affectum⁵¹ in corde concipiant, necesse est ut lectores ad tale munus delegati revera apti sint et sedulo praeparati.

Conferentia Episcopalis permittere potest ut, quando vir aptus ad exercendum munus lectoris non adsit, mulier idonea, extra presbyterium consistens, lectiones quae praecedunt Evangelium proferat.

67. Psalmistae est psalmum vel aliud canticum biblicum, quod inter lectiones invenitur, proferre. Ad suum munus recte implendum necesse est, ut psalmista et arte psallendi et facultate recte pronuntiandi et dicendi polleat.

68. E ceteris ministris, alii diversa munera in presbyterio exercent, alii extra presbyterium.

Primis annumerantur qui missale, crucem, cereos, panem, vinum, aquam, thuribulum deferunt.

Aliis autem:

a) Commentator, qui explicationes et admonitiones proponit fidelibus, ut in celebrationem introducantur et ad eius intellegentiam melius disponantur. Oportet monitiones commentatoris sint admissim praeparatae et sobrietate perspicuae.

In suo munere adimplendo, commentator stat loco apto coram fidelibus, sed non ascendit ad ambonem.

b) Ii qui, aliquibus in regionibus, fideles ad portas ecclesiae recipiunt eosque in locis ipsis convenientibus disponunt, et eorum processiones ordinant.

c) Qui collectas in ecclesia faciunt.

69. Expedit ut, praesertim in maioribus ecclesiis et communitatibus, aliquis designetur qui curet de actionibus sacris congrue disponendis et cum decore, ordine et pietate per ministros exercendis.

70. Omnia ministeria infra ea quae propria sunt subdiaconi etiam a viris laicis exerceri possunt. Ministeria quae extra presbyterium peraguntur etiam mulieribus committi possunt, iuxta prudens iudicium rectoris ecclesiae.

71. Si plures adsunt qui idem ministerium exercere possunt, nihil vetat, quominus diversas partes eiusdem ministerii inter se distri-

⁵¹ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 24.

buant et peragant. Ex. gr., alius diaconus adhiberi potest pro partibus in cantu proferendis, et alius pro ministerio altaris; si plures lectiones habentur, inter plures lectores eas distribuere iuvat, et sic de ceteris.

72. Si in Missa cum populo unus tantum minister adest, ipse diversa munera exercere potest.

73. Effectiva cuiusque celebrationis liturgicæ præparatio concordi animo fiat inter omnes quorum interest sive quoad ritus, sive quoad rem pastorem et musicam, rectore ecclesiæ moderante et auditis quoque fidelibus pro iis quæ ad ipsos directe pertinent.

CAPUT IV

DE DIVERSIS FORMIS MISSAM CELEBRANDI

74. In Ecclesia locali primus sane locus tribuatur, propter eius significationem, Missæ cui præest Episcopus a suo presbyterio et ministris circumdatus⁵² et in qua plebs sancta Dei plene et actuose participat. Ibi enim habetur præcipua manifestatio Ecclesiæ.

75. Magni etiam habeatur Missa quæ cum aliqua communitate, præsertim vero parœciali, celebratur, utpote quæ Ecclesiam universalem repræsentet tempore et loco statutis, præcipue vero in communi celebratione dominicali.⁵³

76. Inter Missas autem ab aliquibus communitatibus celebratas peculiarem locum obtinet Missa conventualis, quæ pars est Officii cotidiani. Et quamvis Missa conventualis nullam specialem formam celebrationis præ se ferat, maxime tamen decet eam in cantu fieri, præcipue cum plena participatione omnium sodalium communitatis sive religiosorum sive canonicorum. In ea proinde ministerium suum exerceant singuli iuxta Ordinem receptum. Expedit vero ut omnes presbyteri qui pro utilitate pastoralis fidelium singulariter celebrare non tenentur, in ea, quantum fieri potest, concelebrent.⁵⁴ Omnes insuper ad eam communitatem pertinentes, sive sacerdotes qui in bonum pastorale fidelium singulariter celebrare tenentur, sive non sacerdotes, sub utraque specie communicare possunt.

I. DE MISSA CUM POPULO

77. Missa cum populo ea intellegitur quæ cum fidelium participatione celebratur. Convenit autem ut, quantum fieri potest, præsertim vero diebus dominicis et festis de præcepto, cum cantu et congruo numero ministrorum celebratio peragatur;⁵⁵ attamen etiam sine cantu et cum uno ministro perfici potest.

78. Expedit autem ut sacerdoti celebranti de more adsint lector, cantor, atque unus saltem minister: quæ forma in sequentibus « ty-

⁵² Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 41.

⁵³ Cf. *ibid.*, n. 42; S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, n. 26: A.A.S. 59 (1967) p. 555; Conc. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 28; Decr. de Presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum ordinis*, n. 5.

⁵⁴ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 47: A.A.S. 59 (1967) p. 565.

⁵⁵ Cf. *ibid.*, n. 26: A.A.S. 59 (1967) p. 555; *Instructio Musicam sacram*, 5 martii 1967, nn. 16, 27: A.A.S. 59 (1967) pp. 305, 308.

pica » appellabitur. Ritus vero qui infra describitur facultatem praevidet amplioris etiam numeri ministrorum.

In qualibet celebrationis forma adesse potest diaconus suo munere fungens.

Præparanda

79. Altare una saltem tobalea cooperiatur. Super ipsum vero aut circa ipsum duo saltem, vel etiam quattuor, aut sex, vel, si Episcopus diœcesis celebrat, septem candelabra cum cereis accensis ponantur. Item super altare vel prope ipsum habeatur crux. Candelabra autem et crux in processione ad introitum afferri possunt. Super ipsum altare poni potest, nisi in processione ad introitum deferatur, liber Evangeliorum, a libro aliarum lectionum distinctus.

80. In presbyterio parentur:

a) Iuxta sedem sacerdotis: missale et, pro opportunitate, libellus cantuum;

b) In ambone: liber lectionum;

c) In abaco: calix, corporale, purificatorium et, pro opportunitate, palla; patena et pyxides, si necessariae sunt, cum pane pro Communionem sacerdotis, ministrorum, et populi; urceoli cum vino et aqua, nisi hæc omnia a fidelibus ad offertorium præsententur; et ea quæ necessaria sunt ad manus lavandas. Calix cooperiatur velo, quod potest esse semper coloris albi.

81. In sacrario, pro diversis formis celebrationis, parentur sacrae vestes sacerdotis et ministrorum:

a) Pro sacerdote: alba, stola et planeta.

b) Pro diacono: alba, stola et dalmatica, quæ tamen, ob necessitatem vel minorem gradum sollemnitatis, omitti potest.

c) Pro subdiacono: alba et tunica, quæ pariter, ob necessitatem vel minorem gradum sollemnitatis, omitti potest.

d) Pro ceteris ministris: albæ vel superpellicea.

Omnes qui albam induunt, cingulum adhibeant et amictu utantur, nisi aliter provideatur.

A) FORMA TYPICA

Ritus initiales

82. Populo congregato, sacerdos et ministri, sacris vestibus induti, ad altare procedunt hoc ordine:

a) Minister cum thuribulo fumigante, si incensum adhibetur.

b) Ministri qui, pro opportunitate, deferunt cereos, et inter eos, si casus fert, alius minister cum cruce; et alii ministri qui adsunt.

c) Lector, qui potest librum Evangeliorum deferre.

d) Sacerdos Missam celebraturus.

Si incensum adhibetur, sacerdos antequam procedatur, incensum in thuribulo imponit.

83. Dum fit processio ad altare, cantus ad introitum peragitur (cf. nn. 25-26).

84. Cum ad altare pervenerint, sacerdos et ministri, faciunt debitam reverentiam, id est profundam inclinationem, vel, si adest tabernaculum cum Ss.mo Sacramento, genuflexionem.

Crux forte in processione delata iuxta altare, vel alio loco opportuno, ponitur; candelabra vero a ministris portata iuxta altare, vel super abacum, collocantur; liber Evangeliorum super altare ponitur.

85. Sacerdos ad altare ascendit ipsumque veneratur osculo. Deinde, pro opportunitate, altare incensat, illud circumeundo.

86. His peractis, sacerdos sedem petit. Cantu ad introitum expleto, omnibus stantibus, sacerdos et fideles signant se. Sacerdos dicit: In nómine Patris, et Filii, et Spíritus Sancti. Populus respondet: Amen.

Deinde, ad populum conversus, et manus extendens, sacerdos eum salutat, una adhibita e formulis propositis. Potest etiam, ipse vel alius minister idoneus, brevissimis verbis introducere fideles in Missam illius diei.

87. Post actum pænitentialem, dicuntur Kýrie et Glória, iuxta rubricas (nn. 30-31). Glória inchoari potest aut ab ipso sacerdote, aut a cantoribus aut etiam ab omnibus simul.

88. Deinde sacerdos populum ad orandum invitat, manibus iunctis, dicens: Orémus. Et omnes una cum sacerdote ad breve tempus silentes orant. Tunc sacerdos, manibus extensis, dicit orationem, qua expleta, populus acclamat: Amen.

Liturgia verbi

89. Oratione finita, lector ad ambonem pergit, et recitat primam lectionem, quam omnes sedentes auscultant, et in fine acclamationem proferunt.

90. Psalmista vero, seu cantor, vel ipse lector, lectione finita, psalmum dicit, populo responsum proferente (cf. n. 36).

91. Postea, si habenda sit secunda lectio ante Evangelium, lector eam in ambone recitat, ut supra, omnibus sedentibus et auscultantibus, atque in fine acclamantibus.
92. Sequitur Allelúia vel alter cantus, prout tempus liturgicum postulat (cf. nn. 37-39).
93. Dum canitur Allelúia vel alter cantus, sacerdos incensum, si adhibetur, imponit. Deinde, manibus iunctis, et inclinatus ante altare, dicit secreto: Munda cor meum.
94. Tunc librum Evangeliorum, si est in altari, accipit et, præcedentibus ministris, qui incensum et cereos deferre possunt, ad ambonem accedit.
95. In ambone sacerdos aperit librum et dicit: Dóminus vobíscum, et deinde Inítium vel Sequéntia, pollice signans librum et seipsum in fronte, ore et pectore. Deinde librum, si incensum adhibetur, thurificat. Post acclamationem populi, proclamat Evangelium, eoque finito, librum osculatur, dicens secreto: Per evangélica dicta deleántur nostra delícta. Post Evangelium fit acclamatio populi, iuxta consuetudinem regionum.
96. Si non adest lector, sacerdos ipse omnes lectiones et, pro necessitate, etiam cantus post ipsas occurrentes profert, stans in ambone. Ibidem, si adhibetur, incensum imponit et, inclinatus, dicit: Munda cor meum.
97. Homilia fit ad sedem vel in ipso ambone.
98. Symbolum dicitur a sacerdote una cum populo (cf. n. 44). Ad verba Et incarnátus est, etc. omnes se inclinant; in festis vero Annuntiationis et Nativitatis Domini genua flectunt.
99. Deinde, populo pro sua parte participante, fit oratio universalis seu oratio fidelium, quam sacerdos moderatur e sede aut ex ambone (cf. nn. 45-47).

Liturgia eucharistica

100. Oratione universali absoluta, incipit cantus ad offertorium (cf. n. 50). Ministri corporale, purificatorium, calicem et missale in altari collocant.
101. Expedit ut participatio fidelium manifestetur per oblationem sive panis et vini ad Eucharistiæ celebrationem, sive aliorum donorum, quibus necessitatibus ecclesiæ et pauperum subveniatur.

Oblationes fidelium a sacerdote opportune accipiuntur, adiuvantibus ministris, et apto loco collocantur; panis autem et vinum pro Eucharistia ad altare deferuntur.

102. Sacerdos, ad altare, accipit a ministro patenam cum pane, eamque ambabus manibus aliquantulum elevatam super altare tenet, dicens formulam appositam. Deinde patenam cum pane super corporale deponit.

103. Postea, stans ad latus altaris, infundit vinum et parum aquæ in calicem, dicens secreto formulam præscriptam, ministro urceolos porrigente. Reversus autem ad medium altaris, acceptum calicem ambabus manibus parum elevatum tenet, dicens formulam statutam; et deinde calicem super corporale deponit, et palla pro opportunitate cooperit.

104. Calice in altari deposito, sacerdos, inclinatus, dicit secreto: In spiritu humilitatis.

105. Pro opportunitate deinde sacerdos incensat oblata et altare; minister vero sacerdotem et populum.

106. Post orationem In spiritu humilitatis vel post incensationem, sacerdos, stans ad latus altaris, manus lavat, formulam statutam secreto dicens, ministro aquam fundente.

107. Ad medium altaris deinde reversus, stans ad populum conversus, extendens et iungens manus, populum ad orandum invitat, dicens: Oráte, fratres, etc. Post responsionem autem populi, manibus extensis, dicit orationem super oblata. In fine populus acclamat: Amen.

108. Tunc sacerdos incipit Precem eucharisticam. Manus extendens dicit: Dóminus vobíscum. Cum prosequitur: Sursum corda, manus elevat; ac, manibus extensis, subdit: Grátias agámus Dómino Deo nostro. Postquam populus respondit: Dignum et iustum est, sacerdos prosequitur præfationem; eaque finita, iunctis manibus, una cum ministris et populo, cantat vel clara voce dicit: Sanctus-Benedíctus (cf. n. 55 b).

109. Sacerdos prosequitur Precem eucharisticam iuxta rubricas, quæ in singulis Precibus continentur.

110. Expleta doxologia, quæ post Precem eucharisticam habetur, sacerdos, manibus iunctis dicit monitionem ante orationem dominicam, quam deinde una cum populo profert, manibus extensis.

111. Oratione dominica finita, sacerdos, manibus extensis, solus dicit embolismum *Líbera nos, quo completo, populus acclamat: Quia tuum est regnum.*

112. Deinde sacerdos, clara voce, dicit orationem *Dómine Iesu Christe, qui dixísti; eaque finita, extendens et iungens manus, pacem annuntiat, dicens: Pax Dómini sit semper vobíscum. Populus respondet: Et cum spírítu tuo. Postea, pro opportunitate, sacerdos subiungit: Offérte vobis pacem. Et omnes, iuxta locorum consuetudines, pacem et caritatem sibi invicem significant. Sacerdos pacem potest dare ministris.*

113. Postea sacerdos accipit hostiam, eamque super patenam frangit, et particulam immittit in calicem, dicens secreto: *Hæc commíxtio. Interim a choro et a populo cantatur vel dicitur Agnus Dei (cf. n. 56 e).*

114. Tunc sacerdos dicit secreto orationem: *Dómine Iesu Christe, Fili Dei vivi vel Percéptio Córporis et Sánguinis.*

115. Oratione finita, sacerdos genuflectit, accipit hostiam, eamque aliquantulum elevatam super patenam tenens, versus ad populum, dicit: *Ecce Agnus Dei, et una cum populo semel subdit: Dómine, non sum dignus.*

116. Postea, stans ad altare conversus, sacerdos secreto dicit: *Corpus Christi custódiat me in vitam ætérrnam, et reverenter sumit Corpus Christi. Deinde accipit calicem, dicit: Sanguis Christi custódiat me in vitam ætérrnam, et reverenter sumit Sanguinem Christi.*

117. Accipit deinde patenam vel pyxidem, et accedit ad communicandos, atque hostiam parum elevatam unicuique ostendit dicens: *Corpus Christi. Communicandus respondet: Amen, et Sacramentum accipit.*

118. Pro Communionem sub utraque specie, servetur ritus suo loco descriptus (cf. nn. 240-252).

119. Dum sacerdos sumit Sacramentum, inchoatur cantus ad Communionem (cf. n. 56 i).

120. Distributione Communionis expleta, sacerdos, ad altare reversus, colligit fragmenta, si quæ sint; deinde, stans ad latus altaris, purificat patenam vel pyxidem super calicem, postea purificat calicem, et calicem purificatorio extergit. Vasa purificata a ministro deferuntur ad abacum. Licet tamen vasa purificanda, præsertim si

sint plura, opportune cooperta, in altari vel in abaco super corporale relinquere eaque post Missam, populo dimisso, purificare.

121. Purificationibus peractis, sacerdos ad sedem redire potest. Sacrum silentium, omnibus sedentibus, per aliquod temporis spatium, servari, vel canticum laudis aut psalmus proferri potest (cf. n. 56 k).

122. Postea, stans ad sedem vel ad altare, sacerdos versus ad populum, dicit: Orémus et, extensis manibus, orationem post Communionem recitat, cui præmitti potest breve spatium silentii, nisi iam præcesserit statim post Communionem. In fine orationis populus acclamat: Amen.

Ritus conclusionis

123. Expleta oratione post Communionem, fiant, si habendæ sunt, breves annuntiationes ad populum.

124. Deinde sacerdos, extendens manus, salutat populum, dicens: Dóminus vobíscum, cui respondetur a populo: Et cum spíritu tuo. Et statim sacerdos subdit: Benedícat vos omnípotens Deus et, benedicens, prosequitur: Pater, et Filius, et Spíritus Sanctus. R. Amen. Quibusdam diebus et occasionibus, huic formulæ benedictionis præmittitur, iuxta rubricas, alia formulá sollemnior, vel oratio super populum.

Statim post benedictionem, sacerdos, manibus iunctis subiungit: Ite, missa est; et omnes respondent: Deo grátias.

125. Tunc sacerdos altare osculo veneratur. Facta deinde debita reverentia cum ministris, recedit.

126. Si vero Missam sequitur aliqua actio liturgica, ritus conclusionis, idest salutatio, benedictio et dimissio, omittuntur.

B) DE MUNERIBUS DIACONI

127. Quando adest diaconus, ministerio suo fungens, servantur normæ in superiore capite descriptæ, his exceptis, quæ sequuntur.

In genere diaconus:

- a) sacerdoti assistit, et ad eius latus procedit;
- b) ad altare, sive ad calicem sive ad librum ministrat;
- c) si nullus alius minister adsit, ipse aliorum munera, pro necessitate, adimplet.

Ritus initiales

128. Vestibus sacris indutus, diaconus, si librum Evangeliorum portat, sacerdotem accedentem ad altare præcedit, secus ad eius latus incedit.

129. Facta una cum sacerdote debita reverentia altari, diaconus una cum ipso ad altare ascendit atque Evangeluario, si illud defert, super altare deposito, simul cum sacerdote altare osculo veneratur. Sacerdoti deinde, si adhibetur incensum, assistit ad incensum imponendum et altare thurificandum.

130. Altari incensato, sedem una cum sacerdote petit, ibique ad latus sacerdotis consistit eique pro necessitate ministrat.

Liturgia verbi

131. Dum Allelúia vel alter cantus profertur, si adhibetur incensum, ad impositionem thuris sacerdoti ministrat, deinde, ante sacerdotem inclinatus, benedictionem petit, submissa voce dicens: Iube, domne, benedícere. Sacerdos eum benedicit, dicens: Dóminus sit in corde tuo, etc. Diaconus respondet: Amen. Deinde librum Evangeliorum, si est in altari, sumit et ad ambonem pèrgit, ministris, si adsunt, cum candelabris et incenso pro opportunitate eum præcedentibus. Ibi populum salutat, librum incensat et proclamat Evangelium. Quo finito, librum osculo veneratur, secreto dicens: Per evangélica dicta, etc., et ad celebrantem redit. Si vero homilia non fit neque symbolum dicitur, potest manere in ambone pro oratione universali, recedentibus ministris.

132. Intentiones orationis fidelium, post introductionem sacerdotis, ipse diaconus sive ex ambone sive ex alio loco conveniente profert.

Liturgia eucharistica

133. Ad offertorium, sacerdote ad sedem remanente, diaconus altare præparat, aliis ministris adiuvantibus; ipsius tamen est sacrorum vasorum curam gerere. Assistit etiam sacerdoti ad dona populi recipienda. Tradit deinde sacerdoti patenam cum pane consecrando; infundit vinum et parum aquae in calicem, quem postea sacerdoti præsentat. Præparationem tamen calicis, seu infusionem vini et aquæ, ad abacum peragere potest. Si incensum adhibetur, in thurificandis oblatis et altari sacerdoti ministrat, et postea ipse, vel alius minister, sacerdotem et populum incensat.

134. Durante Prece eucharistica, diaconus stat prope sacerdotem, aliquanto tamen post ipsum, ut, quando opus sit, ad calicem vel ad missale ministret.

135. Ad doxologiam finalem Precis eucharisticæ, stans ad latus sacerdotis, calicem elevatum tenet, dum sacerdos patenam cum hostia elevat, usquedum populus Amen acclamaverit.

136. Postquam sacerdos dixit orationem ad pacem et: Pax Dómini sit semper vobíscum, et populus respondit: Et cum spírítu tuo, diaconus, pro opportunitate, invitationem facit ad pacem, dicens: Offérte vobis pacem. Ipse vero pacem a sacerdote recipit, aliisque ministris sibi propioribus potest offerre.

137. Communione a sacerdote facta, ipse Communionem sub utraque specie accipit, et sacerdotem deinde adiuvat in Communione populo distribuenda. Quod si Communio sub utraque specie fit, ipse calicem sumentibus ministrat, et ultimus de calice sumit.

138. Distributione Communionis expleta, diaconus cum sacerdote ad altare revertitur, colligit fragmenta, si quæ sint, deinde portat calicem et alia vasa sacra ad abacum, ibique ea purificat et de more componit, dum sacerdos ad sedem redit. Licet tamen vasa purificanda, opportune cooperta, in abaco super corporale relinquere, eaque post Missam, populo dimisso, purificare.

Ritus conclusionis

139. Dicta oratione post Communionem, diaconus facit breves annuntiationes populo, quæ forte faciendæ sunt, nisi ipse sacerdos malit eas facere.

140. Data benedictione a sacerdote, diaconus populum dimittit dicens: Ite, missa est.

141. Deinde, una cum sacerdote, altare osculo veneratur, et, facta debita reverentia, simili modo quo processerat, recedit.

C) DE MUNERIBUS SUBDIACONI

142. Si subdiaconus in Missa suo munere fungitur, ea quæ sequuntur servat. Generatim subdiaconus:

- a) diacono vel sacerdoti, quando opus est, ministrat;
- b) Epistolam, seu lectionem ante Evangelium, profert;

c) si nullus alius minister adest, ipse etiam alias lectiones ante Evangelium occurrentes legit; et, pro necessitate, etiam aliorum ministrorum munera adimplet.

Ritus initiales

143. Vestibus sacris indutus, in accessu ad altare subdiaconus librum Evangeliorum deferre potest: tunc ante diaconum incedit; secus vel ad latus sacerdotis procedit, vel crucem, medius inter duos ministros cum cereis accensis, portat.

144. Facta altari debita reverentia, una cum sacerdote et diacono ad altare ascendit, librum Evangeliorum super altare deponit, ipsumque altare, una cum diacono et sacerdote, osculo veneratur et, si incensum adhibetur, sacerdoti in thurificatione altaris assistit. Deinde sedem una cum sacerdote et diacono petit; ibique, pro necessitate, sacerdoti ministrat.

Liturgia verbi

145. Epistolam vel aliam lectionem ante Evangelium in ambone legit, eaque finita ad sacerdotem redit.

146. Assistit sacerdoti ad incensum ante Evangelium imponendum, et diaconum ad ambonem pro Evangelii proclamatione comitatur, ibique ministrat. Finito Evangelio, una cum diacono, debito ordine, ad sacerdotem redit.

Liturgia eucharistica

147. Oratione universali absoluta, dum cantus ad offertorium peragitur, subdiaconus, aliis ministris adiuvantibus, altare præparat. Interea sacerdos et diaconus ad sedem manent. Altare parato, subdiaconus diacono et sacerdoti assistit ad dona populi forte recipienda. Deinde una cum ipsis ad altare procedit, ubi aquam in calicem infundit. Si adhibetur incensum, sacerdoti assistit in thurificandis oblatibus et altari.

148. Durante Prece eucharistica, subdiaconus stat prope sacerdotem aliquanto tamen post ipsum, ut, quando opus sit, ad missale ministret.

149. Facta a diacono invitatione ad pacem, subdiaconus pacem post diaconum a sacerdote recipit aliisque ministris sibi propioribus offerre potest.

150. Post diaconum, communicat et ipse subdiaconus sub utraque specie.

151. Post Communionem, dum sacerdos ad sedem redit, diaconum in vasis purificandis et componendis adiuvat. Postea una cum diacono ad sacerdotem redit.

Ritus conclusionis

152. Populo a diacono dimisso, subdiaconus una cum sacerdote et diacono altare osculo veneratur, et, simul cum aliis ministris, facta debita reverentia, ordine quo venit, recedit.

II. DE MISSIS CONCELEBRATIS

Prænotanda

153. Concelebratio qua unitas sacerdotii et sacrificii necnon totius populi Dei opportune manifestatur, præterquam in casibus quibus ipso ritu præcipitur, permittitur:

1° a) Feria V in Cena Domini, tum ad Missam chrismatis, tum ad Missam vespertinam;

b) ad Missam in Conciliis, Conventibus Episcoporum et Synodis;

c) ad Missam in Benedictione Abbatis.

2° Præterea, accedente licentia Ordinarii, cuius est de opportunitate concelebrationis iudicare:

a) ad Missam conventualem et ad Missam principalem in ecclesiis et oratoriis, cum utilitas christifidelium singularem celebrationem omnium sacerdotum præsentium non postulat;

b) ad Missas in conventibus cuiusvis generis sacerdotum tum sæcularium tum religiosorum.⁵⁶

154. Ubi magnus habetur numerus sacerdotum, superior competens concedere potest ut concelebratio etiam pluries eodem die fiat, sed temporibus subsequentibus, vel in locis sacris diversis.⁵⁷

155. Episcopi est, ad normam iuris, concelebrationis disciplinam in sua diœcesi moderari, etiam in exemptorum ecclesiis et oratoriis semipublicis. De opportunitate vero concelebrationis iudicare atque

⁵⁶ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 57.

⁵⁷ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 47: A.A.S. 59 (1967) p. 566.

licentiam in suis ecclesiis et oratoriis dare est cuiusvis Ordinarii et etiam Superioris maioris Religionum clericalium non exemptarum et Societatum clericorum in communi viventium sine votis.⁵⁸

156. Nemo umquam ad concelebrandum admittatur Missa iam incepta.⁵⁹

157. In singulari honore illa concelebratio habenda est, qua sacerdotes alicuius dioceseos cum proprio Episcopo concelebrant, præcipue vero in Missa chrismatis feriæ V in Cena Domini, et occasione Synodi vel visitationis pastoralis. Eadem ratione concelebratio commendatur quoties sacerdotes cum proprio Episcopo conveniunt, sive occasione exercitiorum spiritualium, sive alicuius conventus. In his casibus illud signum unitatis sacerdotii, necnon Ecclesiæ, omni concelebrationi proprium, magis perspicuo modo manifestatur.⁶⁰

158. Ob peculiarem causam, sive significationis ritus sive festivitatis, facultas fit pluries celebrandi vel concelebrandi eodem die, sequentibus in casibus:

a) Qui, feria V in Cena Domini, Missam chrismatis celebravit aut concelebravit, etiam Missam vespertinam celebrare aut concelebrare potest.

b) Qui Missam primam in nocte Paschatis celebravit aut concelebravit, potest secundam Missam Paschatis celebrare aut concelebrare.

c) In Nativitate Domini omnes sacerdotes tres Missas celebrare possunt; easdem autem concelebrare valent, dummodo hæc suo tempore celebrentur.

d) Qui in Synodo, in visitatione pastoralis aut in cœtibus sacerdotum cum Episcopo vel eius delegato concelebrat, Missam ad utilitatem fidelium, de iudicio eiusdem Episcopi, iterum celebrare potest.⁶¹ Idem valet, servatis servandis, pro cœtibus religiosorum cum proprio Ordinario.

159. Missa concelebrata ordinatur, pro qualibet forma, iuxta normas Missæ singulariter celebratæ, iis tamen servatis aut mutatis quæ infra indicabuntur.

160. Si in Missa concelebrata neque diaconus neque alii ministri assistant, munera ipsis propria ab aliquibus concelebrantibus perficiuntur.

⁵⁸ Cf. *Ritus servandus in concelebratione Missæ*, n. 3.

⁵⁹ Cf. *ibid.*, n. 8.

⁶⁰ Cf. S. Congr. Rituum, Decretum generale *Ecclesiæ semper*, 7 martii 1965: A.A.S. 57 (1965) pp. 410-412; *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 47: A.A.S. 59 (1967) p. 565.

⁶¹ Cf. *Ritus servandus in concelebratione Missæ*, n. 9.

Ritus initiales

161. Concelebrantes in sacrario, vel alio loco apto, sacras vestes induunt, quas sumere solent cum Missam singuli celebrant. Accedente tamen iusta causa, v. gr. frequentiore concelebrantium numero et deficientia paramentorum, concelebrantes, excepto semper celebrante principali, omittere possunt planetam, adhibita stola super albam.

162. Omnibus rite dispositis, fit de more processio per ecclesiam ad altare. Presbyteri concelebrantes incedunt ante celebrantem principalem.

163. Cum ad altare pervenerint, concelebrantes et celebrans principalis, facta debita reverentia, altare osculo venerantur, deinde sedem sibi assignatam petunt. Celebrans vero principalis altare, pro opportunitate, incensat, ac deinde sedem petit.

Liturgia verbi

164. Durante liturgia verbi concelebrantes locum suum occupant et sedent et surgunt eadem ratione ac celebrans principalis.

165. Homiliam habet de more celebrans principalis, vel unus e concelebrantibus.

Liturgia eucharistica

166. Ritus offertorii perficiuntur a celebrante principali, aliis concelebrantibus suis locis manentibus.

167. Ritibus offertorii peractis, concelebrantes ad altare accedunt et circa altare consistunt, ita tamen ut impedimento non sint in ritibus peragendis, et sacer ritus a fidelibus bene conspiciatur, neque impedimento sint diacono et subdiacono quando ad altare, ratione sui ministerii, accedere debent.

168. Præfatio dicitur a solo celebrante principali; Sanctus vero ab omnibus una cum populo et schola cantatur vel recitatur.

169. Sanctus expleto, concelebrantes Precem eucharisticam modo infra descripto proseguuntur. Solus celebrans principalis gestus facit, nisi aliter notetur.

De modo proferendi Precem eucharisticam

170. Partes quæ ab omnibus concelebrantibus simul proferuntur, in recitatione ita dicendæ sunt, ut eas concelebrantes submissa

voce proferant et vox celebrantis principalis clare audiatur. Hac ratione textus a populo facilius percipitur.

A) Prex eucharistica I, seu Canon Romanus

171. Te igitur a solo celebrante principali, extensis manibus, dicitur.

172. Meménto vivorum et Communicántes uni alterive e concelebrantibus committi possunt, qui solus has preces manibus extensis et elata voce dicit.

173. Hanc igitur a solo celebrante principali iterum dicitur, manibus extensis.

174. A Quam oblatiónem usque ad Súplices, omnes concelebrantes omnia simul proferunt, hoc modo:

- a) Quam oblatiónem, manibus ad oblata extensis;
- b) Qui pridie, Sími modo, manibus iunctis;
- c) Verba Domini, manu dextera, si opportunum videtur, ad panem et calicem extensa; ad elevationem autem hostiam et calicem aspicientes ac postea profunde se inclinantes;
- d) Unde et mémore et Supra quæ, manibus extensis;
- e) Súplices, inclinati et manibus iunctis usque ad verba ex hac altáris participatióne, ac deinde erecti et se signantes ad verba omni benedictióne cælésti et grátia repleámur.

175. Meménto mortuorum et Nobis quoque peccatóribus uni alterive e concelebrantibus committi possunt, qui solus ea manibus extensis et elata voce dicit.

176. Ad verba Nobis quoque peccatóribus omnes concelebrantes pectus sibi percutiunt.

177. Per quem hæc ómnia a solo celebrante principali dicitur.

178. In hac Prece eucharistica, partes a Quam oblatiónem usque ad Súplices necnon doxologia finalis cantu proferri possunt.

B) Prex eucharistica II

179. Vere Sanctus a solo celebrante principali, extensis manibus, profertur.

180. Ab Hæc ergo dona usque ad Et súplices omnes concelebrantes omnia simul proferunt, hoc modo:

- a) Hæc ergo dona, manibus ad oblata extensis;
- b) Qui cum passióni et Sími modo, manibus iunctis;

c) Verba Domini, manu dextera, si opportunum videtur, ad panem et ad calicem extensa; ad elevationem autem hostiam et calicem aspicientes ac postea profunde se inclinantes;

d) Unde et nos, et Réspice, Dómine, manibus extensis.

189. Intercessionibus: Nunc ergo, Dómine, ómnium recordáre, uni e concelebrantibus committi possunt, qui solus eas manibus extensis profert.

190. Huius Precis eucharisticæ partes quæ sequuntur: Ipse enim, Síмили modo, Unde et nos, necnon doxologia finalis cantu proferri possunt.

191. Doxologia finalis Precis eucharisticæ a solo celebrante principali aut ab omnibus concelebrantibus una cum celebrante principali profertur.

Ritus Communionis

192. Deinde celebrans principalis, iunctis manibus, dicit monitionem ante orationem dominicam ac deinde, manibus extensis, una cum ceteris concelebrantibus et cum populo ipsam orationem dominicam.

193. Líbera nos dicitur a solo celebrante principali, manibus extensis. Omnes concelebrantes, una cum populo, acclamationem finalem proferunt: Quia tuum est regnum.

194. Post monitionem diaconi vel unius e concelebrantibus: Offérte vobis pacem, omnes sibi invicem pacem tradunt. Qui propiores sunt celebranti principali pacem ab ipso recipiunt ante diaconum.

195. Dum Agnus Dei profertur, aliqui e concelebrantibus celebrantem principalem adiuvare possunt ad hostias frangendas, sive pro concelebrantium sive pro populi Communione.

196. Immixtione peracta, solus celebrans principalis dicit secreto orationem Dómine Iesu Christe, Fili Dei vivi vel Percéptio.

197. Oratione ante Communionem expleta, celebrans principalis genuflectit et paulum recedit. Concelebrantes vero unus post alium ad medium altaris accedunt, genuflectunt et Corpus Christi reverenter ex altari accipiunt, atque manu dextera illud tenentes, eique manum sinistram supponentes, ad loca sua recedunt. Possunt tamen concelebrantes suis locis remanere et Corpus Christi e patena sumere, quam celebrans principalis aut unus vel plures e concelebrantibus tenent, ante ipsos transeundo, vel tradendo patenam sequenti et ita usque ad ultimum.

203. Si Communio ad calicem fit cum cochleari, eodem modo ac in Communionem cum calamo agitur; caveatur tamen ut, post Communionem, cochlear deponatur in aliquo vase cum aqua, quod, Communionem expleta, subdiaconus ad appositam mensam transfert, ut cochlearia purificet et abstergeat.

204. Ultimi accedunt diaconus et subdiaconus. Subdiaconus Christi Sanguinem sumit e calice sibi præsentato a diacono, et ipsi diacono dicenti: Sanguis Christi, respondet: Amen. Deinde diaconus postquam Christi Sanguinem sibi hausit, totum Sanguinem qui remansit sumit, calicem ad abacum transfert, ibique purificat; subdiaconus vero calicem de more absterget et componit.

205. Communio concelebrantium ita etiam potest ordinari, ut singuli super altare Corpori et, statim postea, Sanguini Domini communicent.

Hoc in casu, celebrans principalis sub utraque specie Communionem accipit sicut cum solus Missam celebrat, servato tamen ritu pro Communionem calicis singulis in casibus electo, quem ceteri concelebrantes sequantur.

Communionem autem celebrantis principalis peracta, calix ad latus dexterum altaris super aliud corporale deponitur. Concelebrantes unus post alium ad medium altaris accedunt, genuflectunt et Corpori Domini communicant; transeunt deinde ad latus dexterum altaris, et Sanguinem Domini sumunt, iuxta ritum pro Communionem calicis electum, ut supra dictum est.

Eodem modo ac supra fiunt et Communio ministrorum et purificatio calicis.

206. Si Communio concelebrantium fit per intinctionem, celebrans principalis more solito Corpus et Sanguinem Domini sumit, attendens tamen ut in calice satis Sanguinis remaneat ad Communionem concelebrantium. Diaconus deinde, vel unus e concelebrantibus, calicem aut in medio altaris, aut ad latus eius dexterum super aliud corporale, una cum patena continente particulas hostiæ, opportune disponit. Concelebrantes, unus post alium, ad altare accedunt, genuflectunt, particulam accipiunt, eam partim in calicem intingunt et, patenam ori submittentes, intinctam particulam sumunt, ac deinde ad loca sua recedunt ut initio Missæ.

Per intinctionem Communionem accipiunt etiam diaconus et subdiaconus, qui Amen respondent concelebranti sibi dicenti: Corpus et Sanguis Christi. Diaconus autem ad altare totum Sanguinem qui remansit sumit, calicem ad abacum transfert, ibique purificat; subdiaconus autem eum absterget et de more componit.

Ritus conclusionis

207. Cetera usque ad finem Missæ fiunt de more a celebrante principali, concelebrantibus suis sedibus remanentibus.

208. Antequam ab altari discedant, altari debitam reverentiam faciunt. Celebrans vero principalis altare osculo veneratur.

III. DE MISSA SINE POPULO

Prænotanda

209. Agitur de Missa celebrata a sacerdote, cui unus tantum minister assistit et respondet.

210. Huiusmodi Missa sequitur generatim ritum Missæ cum populo, ministro, pro opportunitate, partes populi proferente.

211. Celebratio sine ministro non fiat nisi ex gravi necessitate. Hoc in casu salutationes et benedictio in fine Missæ omittuntur.

212. Calix ante Missam paratur sive in abaco iuxta altare, sive super altare; Missale vero ad latus sinistrum altaris collocatur.

Ritus initiales

213. Sacerdos, facta altari reverentia, signat se signo crucis, dicens: In nómine Patris, etc.; conversus ad ministrum, eum salutat, unam e formulis propositis eligendo; et, stans ad pedes altaris, peragit actum prænitentialem.

214. Deinde ascendit altare idque osculo veneratur; accedit deinde ad missale in latere sinistro altaris, ubi remanet usque ad expletam orationem universalem.

215. Tunc legit antiphonam ad introitum; et dicit Kýrie et Glória, iuxta rubricas.

216. Deinde, manibus iunctis, dicit Orémus et, interposita mora convenienti, manibus extensis profert orationem. In fine minister acclamat: Amen.

Liturgia verbi

217. Dicta oratione, minister vel ipse sacerdos legit primam lectionem et psalmum, et, quando dicenda est, secundam lectionem atque versum ad Allelúia vel alterum cantum.

218. Deinde, manens in eodem loco, sacerdos, inclinatus, dicit Munda cor meum, et legit Evangelium. In fine librum osculo vene-

ratur, secreto dicens: Per evangélica dicta, etc. Minister autem acclamationem profert.

219. Sacerdos postea symbolum, iuxta rubricas, una cum ministro recitat.

220. Sequitur oratio universalis, quæ etiam in hac Missa dici potest, sacerdote intentiones proferente, ministro respondente.

Liturgia eucharistica

221. Antiphona ad offertorium omittitur. Minister corporale, purificatorium et calicem super altare deponit, nisi iam initio Missæ ibidem sint posita.

222. Depositio panis ac vini et aquæ infusio fiunt sicut in Missa cum populo, formulis adhibitis in Ordine Missæ assignatis. Post depositionem panis et vini sacerdos lavat manus, stans ad latus altaris, ministro aquam fundente.

223. Orationem super oblata et Precem eucharisticam sacerdos profert, servato ritu pro Missa cum populo descripto.

224. Oratio dominica cum suo embolismo dicitur sicut in Missa cum populo.

225. Expleta acclamatione in fine embolismi, sacerdos dicit orationem Dómine Iesu Christe, qui dixísti; ac deinde subiungit: Pax Dómini sit semper vobíscum, cui minister respondet: Et cum spíritu tuo. Pro opportunitate autem sacerdos dat pacem ministro.

226. Deinde, dum dicit Agnus Dei cum ministro, sacerdos frangit hostiam super patenam. Expleto Agnus Dei, facit immixtionem, dicens secreto: Hæc commíxtio.

227. Post immixtionem, sacerdos dicit secreto orationem Dómine Iesu Christe, Fili Dei vivi vel Percéptio; deinde genuflectit, hostiam accipit et, si minister Communionem recipit, versus ad eum et hostiam aliquantulum elevatam super patenam tenens, dicit: Ecce Agnus Dei et cum ipso semel subdit: Dómine, non sum dignus. Deinde, ad altare conversus, Corpus Christi sumit. Si vero minister Corpus Christi non participat, facta genuflexione, sacerdos hostiam accipit et, ad altare conversus, semel dicit secreto: Dómine, non sum dignus, et Corpus Christi sumit. Sumptio Sanguinis Christi fit ut in Ordine Missæ cum populo describitur.

228. Antequam Communionem det ministro, celebrans dicit antiphonam ad Communionem.

229. Purificatio calicis fit ad latus altaris. Deinde calix potest aut ad abacum a ministro deferri, aut in altari, ut initio, poni.

230. Purificatione calicis expleta, sacerdos aliquam pausam silentii servare potest; postea vero dicit orationem post Communionem.

Ritus conclusionis

231. Ritus conclusionis perficiuntur sicut in Missa cum populo, omisso tamen *Ite, missa est*.

IV. QUÆDAM NORMÆ GENERALIORES PRO OMNIBUS FORMIS MISSÆ

De veneratione altaris et libri Evangeliorum

232. Iuxta morem in liturgia traditum, veneratio altaris et libri Evangeliorum osculo perficitur. Attamen, ubi huiusmodi signum plene non congruit cum traditionibus aut ingenio alicuius regionis, ibi est Conferentiæ Episcopalis aliud signum statuere in vicem illius adhibendum, hac de re certiore facta Sede Apostolica.

De genuflexione et inclinatione

233. Tres genuflexiones fiunt in Missa, hoc est: post elevationem hostiæ, post elevationem calicis, et ante Communionem.

Si vero tabernaculum cum Sanctissimo Sacramento sit in presbyterio, genuflectitur etiam ante et post Missam, et quoties quis ante Sacramentum transit.

234. Duæ species inclinationum habentur: capitis et corporis:

a) Inclinatio capitis fit ad nomen Iesu, B. Mariæ Virginis et Sancti in cuius honorem dicitur Missa.

b) Inclinatio corporis, seu inclinatio profunda, fit: ad altare, si tabernaculum cum SS. Sacramento non adsit; ad orationes *Munda cor meum* et *In spíritu humilitátis*; in symbolo ad verba *Et incarnátus est*; in Canone romano ad verba *Súpplices te rogámus*. Eadem inclinatio fit a diacono, cum petit benedictionem ante proclamationem Evangelii. Sacerdos insuper parum se inclinatur cum, in consecratione, verba Domini profert.

De incensatione

235. Incensum ad libitum adhiberi potest in qualibet forma Missæ:

- a) durante processione ingressus;
- b) initio Missæ, ad altare thurificandum;
- c) ad processionem et ad proclamationem Evangelii;
- d) ad offertorium, ad thurificanda oblata, altare, sacerdotem et populum.

236. Sacerdos incensum in thuribulum imponit, illudque benedicit signo crucis, nihil dicens.

Incensatio altaris fit hoc modo:

a) Si altare est a pariete seiunctum, sacerdos illud circumeundo incensat.

b) Si altare non est a pariete seiunctum, sacerdos transeundo incensat primo partem dexteram, deinde partem sinistram altaris.

Crux si est super altare vel apud ipsum, thurificatur ante altare; si vero est post altare, sacerdos eam incensat cum transit ante ipsam.

De purificatione

237. Quoties aliquod fragmentum hostiæ digitis adhæserit, præcipue post fractionem vel fidelium Communionem, sacerdos digitos super patenam abstergeat vel pro necessitate abluat. Similiter fragmenta, si quæ extra patenam sint, colligat.

238. Vasa sacra purificantur a sacerdote vel a diacono post Communionem vel post Missam, quantum fieri potest ad abacum. Purificatio calicis fit cum vino et aqua, vel cum aqua tantum, quæ ab ipso sacerdote vel diacono sumitur. Patena de more purificatorio detergeatur.

239. Si hostia vel aliqua particula dilabatur, reverenter accipia-
tur; si quid vero Sanguinis fundatur, locus ubi ceciderit aqua lavetur,
et hæc aqua postea in sacrarium mittatur.

De Communionem sub utraque specie

240. Formam ratione signi plenior habet sacra Communio cum fit sub utraque specie. In ea enim forma signum eucharistici convivii perfectius elucet, et clarius exprimitur voluntas qua novum et æternum testamentum in Sanguine Domini ratum habetur, necnon ratio inter convivium eucharisticum et convivium eschatologicum in regno Patris.⁶²

⁶² Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 32: A.A.S. 59 (1967) p. 558.

241. Curent sacri pastores fidelibus, qui ritum participant, vel ei intersunt, aptiore quo fieri potest modo doctrinam catholicam de forma sacrae Communionis in mentem revocare iuxta Concilium Tridentinum. In primis christifideles moneant fidem catholicam docere etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum verumque sacramentum sumi, ac propterea, quod ad fructum attinet, nulla gratia necessaria ad salutem eos defraudari qui unam speciem solam recipiant.⁶³

Doceant insuper, Ecclesiam potestatem habere in Sacramentorum dispensatione, salva eorum substantia, statuendi vel mutandi quae ipsorum venerationi vel suscipientium utilitati pro rerum, temporum et locorum varietate magis expedire iudicaverit.⁶⁴ Simul tamen fideles moneantur ut sacrum ritum, quo signum eucharistici convivii plenius elucet, impensius participare velint.

242. De iudicio Episcopi, et debita catechesi praemissa, communio calicis permittitur in sequentibus casibus: ⁶⁵

1) neophytis adultis in Missa quae Baptismum subsequitur; confirmatis adultis in Missa suae Confirmationis; baptizatis qui in Ecclesiae communionem recipiuntur;

2) sponsis in Missa sui Matrimonii;

3) ordinatis in Missa suae Ordinationis;

4) Abbatissae, in Missa suae benedictionis; virginibus, in Missa suae consecrationis; professis in Missa suae primae aut renovatae religiosae professionis, dummodo vota intra Missam emittant aut renovent;

5) coadiutoribus missionariis laicis, in Missa qua modo publico mittuntur; necnon aliis, in Missa in qua missionem ecclesiasticam accipiunt;

6) in administratione Viatici, infirmo et omnibus astantibus, cum Missa ad normam iuris in domo infirmi celebratur;

7) diacono, subdiacono et ministris, officium suum in Missa in cantu implentibus;

8) cum concelebratio fit:

a) omnibus qui in eadem concelebratione vero ministerio liturgico funguntur, etiam laicis, necnon omnibus seminariorum alumniis qui ei intersunt;

b) in suis autem ecclesiis, etiam omnibus membris Institutuum consilia evangelica profitentium atque aliarum Societatum in

⁶³ Cf. Conc. Trid., Sess. XXI, Decr. de Communionem eucharistica, c. 1-3: *Denz.* 929-932 (1725-1729).

⁶⁴ Cf. *ibid.*, c. 2: *Denz.* 931 (1728).

⁶⁵ S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 32: A.A.S. 59 (1967) pp. 558-559.

quibus per religiosa vota aut oblationem aut promissionem Deo se devovent; præterea omnibus qui in domo sodalium illorum Institutum et Societatum die noctuque commorantur;

9) sacerdotibus, qui magnis celebrationibus intersunt et celebrare vel concelebrare non possunt;

10) omnibus qui exercitiis spiritualibus vacant, in Missa quæ, inter hæc exercitia, specialiter pro eiusmodi coetu actuose participante celebratur; iis omnibus qui participant conventum alicuius cœtus pastoralis, in Missa quam in communi celebrant;

11) iis qui sub numeris 2 et 4 recensentur, in Missa suorum iubilæorum;

12) patrino, matrinxæ, parentibus et coniugi necnon catechistis laicis baptizati adulti in Missa initiationis ipsius;

13) parentibus, familiaribus, necnon insignibus benefactoribus qui Missam sacerdotis novensilis participant.

243. Ad Communionem sub utraque specie distribuendam, parentur:

a) Si Communio calicis fit cum calamo, calami argentei pro celebrante et pro singulis communicandis, atque vas cum aqua ad calamos purificandos, et patena in qua calami deponantur.

b) Si cum cochleari Sanguis administratur, unum cochlear.

c) Si Communio sub utraque specie per intinctionem distribuitur, cavendum est ne hostiæ sint nimis tenues neque nimis parvæ, sed paulum spissiores solito, ut, Sanguine partim intinctæ, possint commode distribui.

1. Ritus Communionis sub utraque specie quando Communionem susipientes directo e calice bibunt.

244. Si adest diaconus vel alius sacerdos assistens:

a) Celebrans sumit de more Corpus et Sanguinem Domini, cavens ut in calice satis Sanguinis remaneat pro Communionem suscepturis; et partem externam calicis purificatorio absterget.

b) Celebrans diacono calicem cum purificatorio tradit, ipse vero sumit patenam vel pyxidem cum hostiis; deinde celebrans et diaconus se sistunt ubi magis commode possint fidelibus Communionem præbere.

c) Singuli communicantes accedunt, debitam reverentiam faciunt, et stant coram celebrante. Celebrans hostiam elevando dicit: Corpus Christi, communicandus autem respondet: Amen, et a celebrante Corpus Christi accipit.

d) Communicandus deinde transit ad diaconum et stat coram eo.

Diaconus dicit: Sanguis Christi, communicandus respondet: Amen et diaconus porrigit ei purificatorium et calicem, quem communicandus ipse, pro opportunitate, manibus suis ori admovet. Communicandus, tenens manu sinistra purificatorium sub ore, attendens ne quid Sanguinis defluat, paulum e calice bibit, et postea recedit; diaconus autem partem externam calicis purificatorio absterget.

e) Si alii adsunt sub una tantum specie Sacramentum suscepturi, diaconus, postquam omnes qui sub utraque specie communicandi erant e calice biberunt, calicem super altare deponit. Celebrans vero fideles communicat ac postea redit ad altare. Quod de Sanguine remansit ipse, vel diaconus, sumit et purificationes de more peragit.

245. Si non adest diaconus neque alius sacerdos assistens:

a) Celebrans sumit de more Corpus et Sanguinem Domini, cavens ut in calice satis Sanguinis pro Communionem suscepturis remaneat; et partem externam calicis purificatorio absterget.

b) Celebrans deinde se sistit ubi magis commode possit Communionem præbere et Corpus Domini distribuit, more consueto, singulis sub utraque specie communicandis, qui accedunt, debitam reverentiam faciunt et stant coram celebrante, atque; Corpore Domini accepto, aliquantulum recedunt.

c) Postquam singuli Corpus Domini sumpserunt, celebrans pyxidem super altare deponit et calicem cum purificatorio accipit. Singuli calicem participaturi iterum ad celebrantem accedunt, et stant coram eo. Celebrans dicit: Sanguis Christi; communicandus respondet: Amen, et celebrans porrigit ei calicem cum purificatorio. Communicandus purificatorium tenens manu sinistra sub ore, attendens ne quid Sanguinis defluat, paulum e calice bibit et postea recedit. Celebrans partem externam calicis purificatorio absterget.

d) Communionem calicis expleta, celebrans eum super altare deponit, et, si alii sunt sub una tantum specie communicandi, eos more consueto communicat, ac postea redit ad altare, quod de Sanguine remansit sumit et purificationes de more peragit.

2. Ritus Communionis sub utraque specie per intinctionem.

246. Si adest diaconus vel alius sacerdos assistens:

a) Celebrans huic tradit calicem cum purificatorio, ipse vero sumit patenam vel pyxidem cum hostiis; deinde celebrans cum diacono se sistit ubi magis commode possit Communionem præbere.

b) Singuli communicandi accedunt, debitam reverentiam faciunt et stant coram celebrante tenentes patinam sub ore. Celebrans partem hostiæ in calicem intingit et eam elevando dicit: Corpus et

Sanguis Christi; communicandus autem respondet: Amen, et a celebrante Sacramentum recipit, ac postea recedit.

c) Communio aliorum qui sub una tantum specie Sacramentum suscipiunt, sumptio Sanguinis qui remansit et purificationes fiunt ut supra dictum est.

247. Si non adest diaconus neque alius sacerdos assistens:

a) Celebrans, postquam Sanguinem Domini sumpsit, accipit pyxidem vel patenam cum hostiis inter digitos indicem et medium manus sinistrae, et calicem inter pollicem et indicem eiusdem manus, et se sistit ubi magis commode possit Communionem præbere.

b) Singuli communicandi accedunt, debitam reverentiam faciunt et stant coram celebrante, tenentes patinam sub ore. Celebrans partem hostiæ in calicem intingit et eam elevando dicit: Corpus et Sanguis Christi; communicandus autem respondet: Amen, a celebrante Sacramentum recipit, et recedit.

c) Licet etiam parvam mensam tobalea et corporali ornatam apud infimum gradum altaris vel apud cancellos apponere, super qua celebrans calicem deponat, ad distributionem Communionis faciliorem reddendam.

d) Communio aliorum qui sub una tantum specie Sacramentum suscipiunt, sumptio Sanguinis qui remansit et purificationes fiunt ut supra dictum est.

3. Ritus Communionis sub utraque specie cum calamo

248. Etiam celebrans utitur calamo ad Sanguinem Domini sumendum.

249. Si adest diaconus vel alius sacerdos assistens:

a) Ad Communionem Corporis Domini distribuendam, omnia fiunt, ut supra n. 244 b et c dictum est.

b) Deinde communicandus accedit ad diaconum et stat coram eo. Diaconus dicit: Sanguis Christi; communicandus respondet: Amen et calamum a ministro accipit, in calicem immittit atque paulum Sanguinis sumit. Extrahit postea calamum, attendens ne quid Sanguinis defluat et immittit in vas cum aqua quem minister, apud diaconum stans, in manibus tenet, atque paulum aquæ hauriens calamum purificat, et eum in vase ab ipso ministro porrecto deponit.

250. Si non adest diaconus neque alius sacerdos assistens, ipse celebrans calicem singulis communicandis offert, ordine supra, pro Communionem calicis, descripto (n. 245), et minister apud eum tenet vas cum aqua ad calamum purificandum.

4. Ritus Communionis sub utraque specie cum cochleari

251. Si adest diaconus vel alius sacerdos assistens, hic calicem manu sinistra sustentat et cochleari singulis communicandis, qui patinam sub ore tenent, Sanguinem Domini distribuit, dicens: Sanguis Christi, et attendens ne eorum labia aut linguam cochleari tangat.

252. Si non adest diaconus neque alius sacerdos assistens, ipse celebrans, postquam omnes sub utraque specie communicandi Corpus Domini receperunt, singulis etiam Sanguinem distribuit.

CAPUT V

DE ECCLESIARUM DISPOSITIONE ET ORNATU AD EUCHARISTIAM CELEBRANDAM

I. PRINCIPIA GENERALIA

253. Ad Eucharistiam celebrandam, populus Dei plerumque in ecclesiam congregatur vel, ea deficiente, in alium locum honestum qui sit tanto mysterio dignus. Ecclesiae igitur, aliave loca, ad sacram actionem exsequendam et ad fidelium actuosam participationem obtinendam apta sint. Aedes sacrae insuper et res ad cultum divinum pertinentes vere sint dignae, pulchrae, atque rerum supernarum signa et symbola.⁶⁶

254. Proinde, Ecclesia nobile ministerium artium continenter quaerit, et omnium gentium atque regionum artis significationes admittit.⁶⁷ Immo, sicut studet artis opera atque thesauros a saeculis antea actis tradita servare⁶⁸ et, quatenus opus est, novis necessitatibus aptare, nova cuiusque aetatis indoli consona promovere contendit.⁶⁹

Quapropter in instituendis artificibus necnon in seligendis operibus in ecclesiam admittendis, vera artis praestantia exquiratur, quae fidem et pietatem alat et cum veritate significationis et finis cui destinatur congruat.⁷⁰

255. Praestat ecclesias sollemniter consecrari. Fideles autem ecclesiam cathedralem suae dioceseos et suam ecclesiam debito honore prosequantur, et eas veluti signum spiritualis illius Ecclesiae habeant, ad quam aedificandam et dilatandam ex professione sua christiana destinantur.

256. Ad sacras aedes recte exstruendas, reficiendas atque disponendas, omnes quorum interest Commissionem diocesanam de sa-

⁶⁶ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, nn. 122-124; Decr. de Presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum ordinis*, n. 5; S. Congr. Rituum, *Instructio Inter Oecumenici*, 26 sept. 1964, n. 90: A.A.S. 56 (1964) p. 897; *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 24: A.A.S. 59 (1967) p. 554.

⁶⁷ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 123.

⁶⁸ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 24: A.A.S. 59 (1967) p. 554.

⁶⁹ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, nn. 123, 129; S. Congr. Rituum, *Instructio Inter Oecumenici*, 26 sept. 1964, n. 13 c: A.A.S. 56 (1964) p. 880.

⁷⁰ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 123.

cra Liturgia et de Arte sacra consulant. Ordinarius autem loci eiusdem Commissionis consilio et adiutorio utatur, quando agitur de normis in hac re tradendis, aut de novarum ædium adumbrationibus approbandis aut de quibusdam quæstionibus nonnullius momenti diiudicandis.⁷¹

II. DE ECCLESIAE ORDINATIONE AD SACRAM SYNAXIM

257. Populus Dei, qui ad Missam congregatur, cohærentem et hierarchicam habet ordinationem, quæ diversis ministeriis diversaque actione pro singulis celebrationis partibus exprimitur. Generalis itaque dispositio ædis sacrae ea sit oportet quæ cœtus congregati imaginem quodammodo præ se ferat, atque congruam omnium ordinationem permittat necnon rectam muneris executionem uniuscuiusque foveat.

Fideles atque schola cantorum locum obtinebunt, qui ipsorum actuosam participationem faciliorem reddat.⁷²

Sacerdos autem eiusque ministri locum capient in presbyterio, seu in ea parte ecclesiae, quæ ipsorum munus hierarchicum ostendat, in quo quisque respective orationi præsideat, verbum Dei annuntiet et altari ministret.

Hæc omnia, quamvis hierarchicam dispositionem et munerum diversitatem exprimere debeant, intimam tamen et cohærentem unitatem efficiant, qua unitas totius plebis sanctæ clare eluceat. Natura vero et pulchritudo loci universæque supellectilis pietatem foveant et sanctitatem mysteriorum quæ celebrantur ostendant.

III. DE PRESBYTERIO

258. Presbyterium ab aula ecclesiae opportune distinguatur aut per aliquam elevationem, aut per peculiarem structuram et ornatum. Talis autem amplitudinis sit, ut sacri ritus commode peragi possint.⁷³

IV. DE ALTARI

259. Altare, in quo sacrificium crucis sub signis sacramentalibus præsens efficitur, est etiam mensa Domini, ad quam participandam in Missa populus Dei convocatur; atque centrum gratiarum actionis, quæ per Eucharistiam perficitur.⁷⁴

⁷¹ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 126.

⁷² Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Inter Œcumenici*, 26 sept. 1964, nn. 97-98: A.A.S. 56 (1964) p. 899.

⁷³ Cf. *ibid.*, n. 91: A.A.S. 56 (1964) p. 898.

⁷⁴ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 24: A.A.S. 59 (1967) p. 554.

260. Celebratio Eucharistiæ, in loco sacro, peragenda est super altare sive fixum sive mobile; extra locum sacrum vero, præsertim si ad modum actus fiat, etiam super mensam convenientem, peragi potest, retentis semper tobalea et corporali.

261. Altare fixum dicitur, si ita exstruatur ut cum pavimento cohæreat ideoque amoveri nequeat; mobile vero si transferri possit.

262. Altare maius exstruatur a pariete seiunctum, ut facile circumiri et in eo celebratio versus populum peragi possit. Eum autem occupet locum, ut revera centrum sit ad quod totius congregationis fidelium attentio sponte convertatur.⁷⁵

Altare maius de more sit fixum et consecratum.

263. Iuxta traditum Ecclesiæ morem et significationem, mensa altaris fixi sit lapidea, et quidem ex lapide naturali. Attamen etiam alia materia digna, solida et affabre effecta, de iudicio Conferentiæ Episcopalis, adhiberi potest.

Stipites vero aut basis ad mensam sustentandam ex qualibet materia, dummodo sit digna et solida, confici possunt.

264. Altare mobile ex quibuslibet materiis nobilibus et solidis, atque usui liturgico, iuxta diversarum regionum traditiones et mores, convenientibus, exstrui potest.

265. Altaria tum fixa tum mobilia iuxta ritum Pontificalis Romani consecrantur; altaria tamen mobilia benedici tantum possunt. Nulla vero fit obligatio habendi petram consecratam in altari mobili aut in mensa, supra quam extra locum sacrum celebratio peragatur (cf. n. 260).

266. Usus includendi in altari consecrando, vel deponendi sub altari, reliquias Sanctorum, etsi non Martyrum, opportune servetur. Caveatur tamen ut de huiusmodi reliquiarum veritate certo constet.

267. Altaria minora numero sint pauciora et, in novis ecclesiis, in sacellis ab ecclesiæ aula aliquomodo seiunctis collocentur.⁷⁶

⁷⁵ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Inter Œcumenici*, 26 sept. 1964, n. 91: A.A.S. 56 (1964) p. 898.

⁷⁶ Cf. *ibid.*, n. 93: A.A.S. 56 (1964) p. 898.

V. DE ORNATU ALTARIS

268. Ob reverentiam erga celebrationem memorialis Domini et erga convivium in quo Corpus et Sanguis Domini præbentur, super altare saltem una tobalea ponatur, quæ ad formam, mensuram et ornatum quod attinet cum ipsius altaris structura conveniat.

269. Candelabra, quæ pro singulis actionibus liturgicis, venerationis et festivæ celebrationis causa, requiruntur, aut super altare, aut circa ipsum, attenta structura tum altaris tum presbyterii, opportune collocentur, ita ut totum concinne componatur, neque fideles impediantur ab iis facile conspiciendis, quæ super altare aguntur vel deponuntur.

270. Item super altare vel prope ipsum crux habeatur, quæ a cœtu congregato bene conspiciatur.

VI. DE SEDE PRO CELEBRANTE ET MINISTRIS, SEU DE LOCO PRÆSIDENTIÆ

271. Sedes celebrantis debet munus eius præsidendi cœtui atque orationem dirigendi significare. Proinde locus eius magis congruus est versus ad populum in vertice presbyterii, nisi ædis structura vel alia adiuncta id impediant, ex. gr. si propter nimiam distantiam communicatio inter sacerdotem et cœtum fidelium difficilis evadat. Omnis species throni vitetur. Sedes autem pro ministris loco magis apto in presbyterio collocentur, ut ipsi munus sibi concreditum facile implere possint.⁷⁷

VII. DE AMBONE, SEU DE LOCO E QUO VERBUM DEI ANNUNTIATUR

272. Dignitas verbi Dei requirit ut in ecclesia locus congruus existat e quo annuntietur, et ad quem, inter liturgiam verbi, attentio fidelium sponte convertatur.⁷⁸

Convenit ut generatim locus huiusmodi sit ambo stabilis et non simplex pluteus mobilis. Ambo, pro cuiusque ecclesiæ structura, ita dispositus esse debet, ut ministri a fidelibus bene conspici et audiri possint.

Ex ambone proferuntur lectiones, psalmus responsorius atque præconium paschale; item proferri possunt homilia et oratio universalis seu oratio fidelium.

Minus vero congruit ad ambonem ascendere commentatorem, cantorem aut moderatorem chori.

⁷⁷ Cf. *ibid.*, n. 92: A.A.S. 56 (1964) p. 898.

⁷⁸ Cf. *ibid.*, n. 96: A.A.S. 56 (1964) p. 899.

VIII. DE LOCIS FIDELIUM

273. Loca fidelium congrua cura disponantur, ut ipsi oculis et animo sacras celebrationes debite participare possint. Expedit ut de more scamna seu sedilia ad eorum usum ponantur. Consuetudo tamen personis quibusdam privatis sedes reservandi reprobanda est.⁷⁹ Sedilia autem seu scamna ita disponantur, ut fideles corporis habitus a diversis celebrationis partibus requisitos facile sumere possint et expedite ad sacram Communionem recipiendam accedere valeant.

Caveatur ut fideles sive sacerdotem sive alios ministros non tantum videre, sed etiam, hodiernis instrumentis technicis adhibitis, commode audire valeant.

IX. DE LOCO SCHOLÆ ET ORGANI
VEL ALIORUM INSTRUMENTORUM MUSICORUM

274. Schola cantorum, attenta cuiusque ecclesiæ dispositione, ita collocetur, ut clare appareat eius natura, eam nempe fidelium communitatis congregatæ partem esse, et peculiare munus agere; eius ministerii liturgici exsecutio facilius evadat; singulis eius sodalibus plena in Missa participatio, idest participatio sacramentalis, commode permittatur.⁸⁰

275. Organum autem aliaque instrumenta musica legitime probata apto loco collocentur, ut tum scholæ tum populo cantanti subsidio esse possint, atque, si sola pulsantur, commode ab omnibus audiri queant.

X. DE SANCTISSIMA EUCHARISTIA ASSERVANDA

276. Illud valde commendandum est, locum sanctissimæ Eucharistiæ asservandæ exstare in sacello ad privatam fidelium precationem idoneo.⁸¹ Quod si hoc fieri non potest, pro cuiusque ecclesiæ structura et iuxta legitimas locorum consuetudines, Sacramentum ponatur aut in aliquo altari aut extra altare in parte ecclesiæ pernobili et rite ornata.⁸²

⁷⁹ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 32; S. Congr. Rituum, *Instructio Inter Œcumenici*, 26 sept. 1964, n. 98: A.A.S. 56 (1964) p. 899.

⁸⁰ S. Congr. Rituum, *Instructio Musicam sacram*, 5 martii 1967, n. 23: A.A.S. 59 (1967) p. 307.

⁸¹ S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 53: A.A.S. 59 (1967) p. 568.

⁸² Cf. *ibid.*, n. 54: A.A.S. 59 (1967) p. 568; *Instructio Inter Œcumenici*, 26 sept. 1964, n. 95: A.A.S. 56 (1964) p. 898.

277. Sanctissima Eucharistia asservetur in unico tabernaculo solido atque inviolabili. Quare, de more, in singulis ecclesiis, unicum tabernaculum habeatur.⁸³

XI. DE IMAGINIBUS FIDELIUM VENERATIONI PROPOSITIS

278. Domini, B. Mariæ Virginis et Sanctorum imagines, iuxta antiquissimam Ecclesiæ traditionem, in ædibus sacris fidelium venerationi legitime proponuntur. Caveatur tamen, hinc ne eorum numerus nimis augeatur, hinc ut earum dispositio debito ordine fiat, ne fidelium attentionem ab ipsa celebratione avocent.⁸⁴ Unius autem eiusdemque Sancti plus quam una imago ne habeatur. Generatim in ornamento et dispositione ecclesiæ pietati totius communitatis prospiciatur.

XII. DE GENERALI LOCI SACRI DISPOSITIONE

279. Ornatus ecclesiæ ad nobilem ipsius simplicitatem conferat, potius quam ad pompam. In elementis autem seligendis quæ ad ornatum pertinent, rerum veritas curetur, atque eo contendatur, ut ad fidelium institutionem conferat et ad dignitatem totius loci sacri.

280. Aptæ ecclesiæ eiusque adiunctorum dispositio, quæ necessitatibus nostræ ætatis opportune respondeat, requirit ut non ea solummodo curentur quæ ad sacras actiones celebrandas directius pertineant, sed ut ea quoque prævideantur, quæ ad fidelium convenientem commoditatem tendunt, quæque in locis ubi cœtus congregantur habitualiter prævideri solent.

⁸³ Cf. S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 52: A.A.S. 59 (1967) p. 568; *Instructio Inter Œcumenici*, 26 sept. 1964, n. 95: A.A.S. 56 (1964) p. 898; S. Congr. de Sacramentis, *Instructio Nullo umquam tempore*, 28 maii 1938, n. 4: A.A.S. 30 (1938) pp. 199-200.

⁸⁴ Cfr. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 125.

CAPUT VI

DE IIS QUÆ AD MISSÆ CELEBRATIONEM REQUIRUNTUR

I. DE PANE ET VINO AD EUCHARISTIAM CELEBRANDAM

281. Exemplum Christi secuta, Ecclesia panem et vinum cum aqua ad celebrandum dominicum convivium semper adhibuit.

282. Panis ad Eucharistiam celebrandam debet esse triticeus, iuxta traditionem totius Ecclesiæ, et azymus iuxta traditionem Ecclesiæ latinæ.

283. Ratio signi postulat ut materia celebrationis eucharisticæ revera ut cibus appareat. Expedit ergo ut panis eucharisticus, quamvis azymus, tali modo efficiatur, ut sacerdos in Missa cum populo celebrata revera hostiam frangere possit in diversas partes, easque saltem aliquibus fidelibus distribuere. Parvæ tamen hostiæ minime excluduntur, quando numerus sacram Communionem sumentium aliæque rationes pastorales id exigunt. Gestus autem fractionis panis, quo simpliciter Eucharistia designabatur tempore apostolico, apertius manifestabit vim et momentum signi unitatis omnium in uno pane, et caritatis ex eo quod unus panis inter fratres distribuitur.

284. Vinum pro celebratione eucharistica debet esse ex genimine vitis (cf. Lc 22, 18), naturale et merum, idest extraneis substantiis non admixtum.

285. Sedula cura caveatur ut panis et vinum ad Eucharistiam destinata perfecto statu conserventur; id est, caveatur ne vinum acescat, neve panis corrumpatur vel nimis durus fiat, ita ut difficulter frangi possit.

286. Si post consecrationem aut cum Communionem sumit, sacerdos animadvertat vinum non fuisse infusum, sed aquam, deposita aqua in aliquo vase, vinum cum aqua infundat in calicem, illud consecret, partem narrationis dicens quæ ad consecrationem calicis pertinet, quin tamen teneatur iterum panem consecrare.

II. DE SACRA SUPELLECTILE IN GENERE

287. Sicut pro ecclesiis ædificandis, ita et pro sacra supellectile universa, Ecclesia genus artis cuiusque regionis admittit, et eas aptationes recipit, quæ cum singularum gentium ingenio et traditionibus congruant, dummodo omnia usui ad quem ipsa sacra supellex destinatur apte respondeant.⁸⁵

Etiam in hac parte sedulo curetur nobilis illa simplicitas, quæ cum arte vera optime copulatur.

288. In seligendis materiis pro sacra supellectile, præter eas quæ usu traditæ sunt, eæ quoque admitti possunt quæ, iuxta mentem nostræ ætatis, nobiles æstimantur, durabiles sunt et usui sacro bene accommodantur. Qua de re iudex erit Conferentia Episcopalis pro singulis regionibus.

III. DE VASIS SACRIS

289. Inter ea quæ ad Missam celebrandam requiruntur, speciali honore habentur vasa sacra, et inter hæc calix et patena, quibus vinum et panis offeruntur, consecrantur et sumuntur.

290. Vasa sacra ex materiis solidis et, secundum communem æstimationem cuiusque regionis, nobilibus conficiantur. Præferantur tamen materiæ quæ facile non frangantur neque corrumpantur.

291. Calices aliaque vasa, quæ ad recipiendum Sanguinem Domini destinata sunt, cuppam habeant ex tali materia confectam, quæ liquida non absorbeat. Pes vero ex aliis materiis solidis et dignis confici potest.

292. Vasa sacra, ad hostias recipiendas destinata, uti patena, pyxis, theca, ostensorium et alia huiusmodi, etiam ex aliis materiis, in quolibet regione magis æstimatis, ex. gr. ebure aut aliquibus lignis durioribus, confici possunt, dummodo usui sacro aptæ sint.

293. Ad hostias consecrandas unica patena amplior convenienter adhiberi potest, in qua ponatur panis tum pro celebrante tum pro ministris et fidelibus.

294. Vasa sacra ex metallo confecta interius plerumque inaurentur, si ex metallo conflata sint quod robiginem producat; si vero

⁸⁵ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 128; S. Congr. Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, n. 24: A.A.S. 59 (1967) p. 854.

sint ex metallo robigine immuni et auro nobiliore conflata, inauratura non est necessaria.

295. Ad formam vasorum sacrorum quod attinet, artificis est ea opportuniore modo conficere, qui moribus respondeat singularum regionum, dummodo ad usum liturgicum, ad quem destinantur, singula vasa sint apta.

296. Quoad vasorum sacrorum benedictionem vel consecrationem, servantur ritus in libris liturgicis præscripti.

IV. DE SACRIS VESTIBUS

297. In Ecclesia, quæ est Corpus Christi, non omnia membra eodem munere funguntur. Hæc diversitas ministeriorum in cultu sacro peragendo exterius manifestatur diversitate sacrarum vestium, quæ proinde signum exstare debent muneris cuique ministro proprii. Eadem tamen sacræ vestes ad decorem quoque ipsius actionis sacræ conferant oportet.

298. Vestis sacra omnibus ministris cuiusvis gradus communis est alba, circa lumbos, si necesse est, cingulo astricta. Opportune, antequam alba assumatur, amictus circa collum ponitur. Alba cum superpelliceo commutari potest; non tamen quando planeta, dalmatica vel tunica induendæ sunt, aut quando stola adhibetur loco planetæ vel dalmaticæ.

299. Sacerdotis celebrantis vestis propria, in Missa aliisque sacris actionibus quæ cum Missa directo coniectuntur, est planeta seu casula, nisi aliud caveatur.

300. Diaconi vestis propria est dalmatica, super albam induenda.

301. Subdiaconus tunicam defert, quæ super albam induitur.

302. Stola defertur a sacerdote circa collum et ante pectus pendens; a diacono vero ab humero sinistro per transversum super pectus ducitur ad partem dexteram corporis, ibique retinetur.

303. Pluviale, seu cappa pluvialis, assumitur a sacerdote in processionibus aliisque actionibus sacris, iuxta rubricas proprias singulorum rituum.

304. Ad formam sacrarum vestium quod attinet, Conferentiæ Episcopales possunt definire et proponere Apostolicæ Sedi aptationes, quæ necessitatibus et moribus singularum regionum respondeant.⁸⁶

⁸⁶ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 128.

305. Ad sacras vestes conficiendas, præter traditas materias, fibræ naturales cuiusque loci propriæ adhiberi possunt, necnon aliquæ fibræ artificiales, quæ respondeant dignitati actionis sacræ et personæ. De qua re iudicabit Conferentia Episcopalis.⁸⁷

306. Decet pulchritudinem et nobilitatem cuiusque vestis non ex abundantia ornamentorum quæ superadduntur exquiri, sed e materia quæ adhibeatur et a forma. Ornamenta autem figuras seu imagines vel symbola præbeant, quæ usum sacrum indicent, remotis iis quæ usum sacrum dedeçant.

307. Diversitas colorum in sacris vestibus eo contendit, ut hinc proprietas mysteriorum fidei celebrandorum, hinc sensus progredientis vitæ christianæ, decursu anni liturgici, efficacius etiam exterius exprimatur.

308. Ad colorem sacrarum vestium quod attinet, servetur usus traditus, nempe:

a) Color albus adhibetur in Officiis et Missis temporis paschalis et Nativitatis Domini; insuper in festis et commemorationibus Domini, quæ non sint de eius Passione, in festis et commemorationibus beatæ Mariæ Virginis, SS. Angelorum, Sanctorum non Martyrum, in festo Omnium Sanctorum (1 nov.), S. Ioannis Baptistæ (24 iunii), S. Ioannis Evangelistæ (27 dec.), Cathedræ S. Petri (22 febr.) et Conversionis S. Pauli (25 ian.).

b) Color ruber adhibetur in dominica Passionis et feria VI Hebdomadæ sanctæ, in festo Pentecostes, in festis Passionis Domini, in festis nataliciis Apostolorum et Evangelistarum et in festis Sanctorum Martyrum.

c) Color viridis adhibetur in Officiis et Missis temporis « per annum ».

d) Color violaceus adhibetur tempore Adventus et Quadragesimæ. Assumi potest etiam in Officiis et Missis defunctorum.

e) Color niger adhiberi potest in Missis defunctorum.

f) Color rosaceus adhiberi potest in dominicis Gaudete (III Adventus) et Lætare (IV in Quadragesima).

Conferentiæ tamen Episcopales possunt definire et proponere Apostolicæ Sedi aptationes, quæ necessitatibus et ingenio populorum respondeant.

309. Diebus sollemnioribus adhiberi possunt sacræ vestes nobiliores, etsi non sint coloris diei.

⁸⁷ Cf. *ibid.*

310. Missæ votivæ dicuntur cum colore convenienti Missæ quæ celebratur aut etiam cum colore diei vel temporis proprio; Missæ autem ad diversa cum colore proprio vel diei vel temporis.

V. DE ALIIS REBUS AD USUM ECCLESIAE DESTINATIS

311. Præter vasa sacra aut vestes sacras, pro quibus aliqua peculiaris materia statuitur, alia supellex, quæ aut ipsi usui liturgico destinatur aut quolibet alio modo in ecclesiam admittitur, digna sit atque respondens fini cui unaquæque res destinatur.

312. Sedulo contendatur ut etiam in rebus minoris momenti artis postulata opportune servantur, et nobilis semper simplicitas cum munditie societur.

CAPUT VII

DE MISSA EIUSQUE PARTIBUS ELIGENDIS

313. Efficacitas pastoralis celebrationis profecto augebitur, si textus lectionum, orationum et cantuum necessitatibus et præparationi animi et ingenio participantium apte, quantum fieri potest, respondebunt. Quod obtinetur congrue adhibita multiplici facultate electionis, quæ infra describitur.

Sacerdos proinde, in ordinanda Missa, ad commune bonum spirituale cœtus, potius quam ad suum ingenium attendet. Memor sit insuper huiusmodi electionem partium concordie ratione esse faciendam cum ministris aliisque partem aliquam in celebratione exercentibus, fidelibus minime exclusis in iis quæ ad ipsos magis directo spectant.

Cum vero multiplex offeratur facultas seligendi diversas Missæ partes, necesse est ut ante celebrationem diaconus, lectores, psalmista, cantor, commentator, schola, unusquisque pro sua parte, probe sciant quinam textus ad se spectans adhibeatur, nihilque ex tempore quodammodo eveniat. Harmonica enim ordinatio et exsecutio rituum multum confert ad componendos fidelium animos ad Eucharistiam participandam.

I. DE MISSA ELIGENDA

314. In sollemnitatibus, sacerdos sequi tenetur calendarium ecclesiæ in qua celebrat.

315. In dominicis, in feriis Adventus et Quadragesimæ, in festis et memoriis obligatoriis:

a) si Missa celebratur cum populo, sacerdos sequatur calendarium ecclesiæ in qua celebrat;

b) si Missa celebratur sine populo, sacerdos eligere potest aut calendarium ecclesiæ aut calendarium proprium.

316. Occurrente memoria ad libitum, sacerdos eligere potest aut Missam de feria, aut Missam de Sancto, vel de uno e Sanctis quorum fiat memoria, aut Missam de aliquo Sancto eo die in Martyrologio inscripto, aut Missam ad diversa vel votivam. Occurrente autem feria per annum, eligere potest aut Missam de feria, aut Missam de aliquo Santo eo die in Martyrologio inscripto, aut Missam ad diversa vel votivam.

Si celebrat cum populo, sacerdos imprimis bono spirituali fidelium studebit, et cavebit ne iis suam propensionem imponat. Curabit

præcipue ne frequentius et sine sufficienti causa lectiones omittat singulis diebus in lectionario feriali assignatas: Ecclesia enim cupit ut ditior mensa verbi Dei paretur fidelibus.⁸⁸

Ob eandem causam moderate sumet Missas defunctorum: quælibet enim Missa tam pro vivis quam pro defunctis offertur, et in omni Prece eucharistica memoria defunctorum habetur.

Ubi autem fidelibus cordi sunt memoriæ ad libitum beatæ Mariæ Virginis vel Sanctorum, una saltem Missa de his celebretur, ut satisfiat legitimæ eorum pietati.

Cum vero facultas datur eligendi inter memoriam calendario generali inscriptam et memoriam calendario diocesano aut religioso insertam, præoptetur, ceteris paribus et iuxta traditionem, memoria particularis.

II. DE MISSÆ PARTIBUS ELIGENDIS

317. In seligendis textibus diversarum partium Missæ tum de Tempore tum de Sanctis, servantur normæ quæ sequuntur.

De lectionibus

318. Diebus dominicis et festis assignantur tres lectiones, sc. Prophetæ, Apostoli et Evangelii, quibus populus christianus ad perennitatem operis salutis, secundum mirabilem disciplinam divinam, educatur.

Valde ergo optandum est ut tres lectiones revera fiant; attamen, propter rationes ordinis pastoralis et ex decreto Conferentiæ Episcopalis, alicubi permittitur usus duarum tantum lectionum. Quando tamen electio facienda est inter duas priores lectiones, normæ præ oculis habeantur in lectionario propositæ, necnon consilium ducendi fideles ad altiorem cognitionem Scripturarum; minime vero attendendum erit tantummodo ad electionem textus brevioris aut facilioris.

319. In lectionario feriali, lectiones proponuntur pro singulis diebus cuiusque hebdomadæ per universum cursum anni: proinde hæ lectiones plerumque sumuntur, diebus quibus sunt assignatæ, nisi occurrat sollemnitas vel festum.

Si tamen aliquando lectio continua in hebdomada intermittitur ob aliquod festum vel aliquam peculiarem celebrationem, sacerdoti licebit, præ oculis habita ordinatione lectionum totius hebdomadæ, aut partes omittendas una cum aliis componere aut statuere quinam textus aliis præferendi sint.

⁸⁸ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia; *Sacrosanctum Concilium*, n. 51.

In Missis pro peculiaribus cœtibus, sacerdoti licebit ex lectionibus in hebdomada occurrentibus eas seligere, quæ ad certum quendam cœtum docendum magis aptæ videntur.

320. Peculiaris insuper selectio textuum sacræ Scripturæ datur pro Missis, in quas aliqua Sacramenta vel Sacramentalia inseruntur, aut quæ pro quibusdam specialibus rerum adiunctis celebrantur.

Huiusmodi lectionaria ideo statuta sunt, ut per aptiorem verbi Dei auditionem fideles ad mysterium quod participant plenius percipiendum ducantur, et ad incensiores amorem verbi Dei instituantur.

Textus proinde, qui in cœtu liturgico proferuntur, determinandi sunt præ oculis habitis tum congrua ratione pastoralis tum eligendi facultate in hac re facta.

De orationibus

321. Plurimæ præfationes, quibus Missale Romanum ditatur, eo spectant ut argumentum gratiarum actionis in Prece eucharistica variis modis explicetur, et variæ rationes mysterii salutis pleniore luce proponantur.

322. Electio inter Preces eucharisticas his normis opportune regitur:

a) Prex eucharistica prima, seu Canon romanus, qui semper adhiberi potest, opportunius dicitur diebus quibus assignantur Communicantes propria, aut in Missis quæ Hanc igitur propriis ditantur, necnon in festis Apostolorum et Sanctorum, quorum mentio fit in ipsa Prece; itemque diebus dominicis, nisi, ob rationes pastorales, præferatur alia Prex eucharistica.

b) Prex eucharistica secunda, ob peculiare ipsius notas, opportunius sumitur diebus infra hebdomadam, vel in peculiaribus rerum adiunctis.

Quamvis præfatione propria instructa sit, adhiberi potest etiam cum aliis præfationibus, cum iis præsertim quæ mysterium salutis compendiose repræsentant, v. gr. cum præfationibus de dominicis per annum aut cum præfationibus communibus.

Quando Missa pro aliquo defuncto celebratur, adhiberi potest peculiaris formula, suo loco, nempe ante Meménto etiam proposita.

c) Prex eucharistica tertia cum qualibet præfatione dici potest. Eius usus præferatur diebus dominicis et festis.

In hac Prece adhiberi potest peculiaris formula pro defuncto, suo loco inserenda, nempe post verba: Omnes filios tuos ubique dispersos, tibi, clemens Pater, miserátus coniúge.

d) Prex eucharistica quarta præfationem immutabilem habet et summarium plenius historiæ salutis præbet. Adhiberi potest quando Missa præfatione propria caret, et opportunius dicitur in cœtu fidelium, qui cognitione altiore sacrae Scripturæ pollent.

In hanc Precem, ratione structuræ, inseri nequit peculiaris formula pro defuncto.

323. In qualibet Missa, nisi aliter notetur, dicuntur orationes ipsi Missæ propriæ.

In Missis tamen de memoriis, dicitur collecta vel propria vel de Communi; orationes vero super oblata et post Communionem, nisi sint propriæ, sumi possunt aut e Communi aut e feriis temporis currentis.

In feriis autem per annum, præter orationes dominicæ præcedentis, sumi possunt vel orationes alius dominicæ per annum, vel una ex orationibus ad diversa, quæ in missali recensentur. Semper tamen licebit ex iisdem Missis etiam solam collectam adhibere.

Hoc modo amplior copia præbetur textuum, quibus non tantum facultas fit renovandi continue argumenta precationis cœtus liturgici, sed etiam eandem precationem opportune aptandi necessitatibus fidelium, Ecclesiæ et mundi. In potioribus tamen anni temporibus, hæc accommodatio iam fit per orationes iisdem temporibus proprias, in missali, pro singulis feriis, exstantes.

De cantibus

324. In eligendis cantibus inter lectiones occurrentibus, necnon cantibus ad introitum, ad offertorium et ad communionem, normæ servantur, quæ suis locis statuuntur.

De peculiaribus facultatibus

325. Præter facultates eligendi quosdam textus aptiores, de quibus in numeris præcedentibus, facultas fit Conferentiis Episcopalibus, in peculiaribus adiunctis, aliquas aptationes indicandi ad lectiones quod attinet, ea tamen lege, ut textus seligantur e lectionario rite approbato.

CAPUT VIII

DE MISSIS ET ORATIONIBUS AD DIVERSA ET VOTIVIS, ET DE MISSIS DEFUNCTORUM

I. DE MISSIS ET ORATIONIBUS AD DIVERSA ET VOTIVIS

326. Quoniam liturgia Sacramentorum et Sacramentalium id efficit ut fidelibus bene dispositis omnis fere eventus vitæ sanctificetur gratia divina manante ex mysterio paschali,⁸⁹ et quoniam Eucharistia est sacramentum sacramentorum, missale suppeditat exempla Missarum et orationum, quæ in diversis occasionibus vitæ christianæ adhiberi possunt pro necessitatibus totius mundi aut Ecclesiæ universæ vel localis.

327. Perspecta ampliore facultate eligendi lectiones et orationes, expedit ut Missæ ad diversa moderate, idest quando opportunitas id exigit, adhibeantur.

328. In omnibus Missis ad diversa, nisi aliter expresse caveatur, licet adhibere lectiones feriales, necnon cantus inter ipsas occurrentes, si cum celebratione convenient.

329. Missæ ad diversa triplicis sunt generis:

a) Missæ rituales, quæ cum celebratione quorundam Sacramentorum vel Sacramentalium, aut cum eorundem anniversaria commemoratione conectuntur.

b) Missæ pro variis necessitatibus, quæ assumuntur quibusdam in rerum adiunctis, sive interdum sive statis temporibus occurrentibus.

c) Missæ votivæ, pro fidelium pietate libere eligendæ, de mysteriis Domini aut in honorem B. Mariæ Virginis et Sanctorum.

330. Usus Missarum ritualium propriis normis regitur, quæ in libris ritualibus vel in ipsis Missis exponuntur.

331. E Missis pro variis necessitatibus, ab auctoritate competenti seligi possunt Missæ pro supplicationibus, quæ decursu anni a Conferentia Episcopali statuentur.

332. Occurrente aliqua graviore necessitate, Missa pro hac necessitate celebrari potest, de mandato vel licentia Ordinarii loci, omnibus diebus, exceptis sollemnitatibus et dominicis Adventus, Quadragesimæ et Paschæ.

⁸⁹ Cf. Conc. Vat. II, Const. de Sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 61.

333. Diebus quibus occurrit memoria obligatoria, si qua vera necessitas id postulet, in celebratione cum populo adhiberi possunt Missæ huic necessitati respondentes, de iudicio rectoris ecclesiæ vel ipsius sacerdotis celebrantis.

334. Diebus in quibus occurrunt memoriæ ad libitum vel fit Officium de feria per annum, licet celebrare quamlibet Missam vel adhibere quamlibet orationem ad diversa, exceptis tamen Missis ritualibus.

II. DE MISSIS DEFUNCTORUM

335. Sacrificium eucharisticum Paschatis Christi pro defunctis offert Ecclesia ut, inter se communicantibus omnibus Christi membris, quæ aliis impetrent spiritualem opem, aliis afferant spei solacium.

336. Inter Missas defunctorum primum locum tenet Missa exsequialis, quæ celebrari potest omnibus diebus, exceptis sollemnitatibus et dominicis Adventus, Quadragesimæ et Paschæ.

337. Missa defunctorum celebrari potest etiam diebus quibus occurrit memoria obligatoria: post acceptum mortis nuntium, vel in ultima sepultura defuncti, vel in primo anniversario die.

Aliæ Missæ defunctorum, seu Missæ « cotidianæ » iisdem diebus celebrari possunt, quibus permittuntur Missæ votivæ, dummodo pro defunctis revera applicentur.

338. In Missis exsequialibus habeatur de more brevis homilia, secluso tamen quovis genere laudationis funebris. Homilia etiam in ceteris Missis defunctorum cum populo suadetur.

339. Incitentur fideles, præsertim e familia defuncti, ut per sacram Communionem sacrificium eucharisticum pro defuncto oblatum participant.

340. Si Missa exsequialis directo conectitur cum ritu exsequiarum, dicta oratione post Communionem, et omisso ritu conclusionis, fit ritus ultimæ commendationis seu valedictionis; qui ritus nonnisi præsentem cadavere celebratur.

341. In ordinandis ac seligendis iis partibus Missæ pro defunctis, præsertim Missæ exsequialis, quæ variari possunt (e. gr. orationibus, lectionibus, oratione universali), præ oculis habeantur, ut par est, rationes pastorales, quoad defunctum, eius familiam, et adstantes.

Specialem insuper rationem habeant pastores de iis qui, per occasionem exsequiarum, liturgicis celebrationibus adsunt vel Evangelium audiunt, sive sunt acatholici sive catholici qui Eucharistiam numquam vel vix umquam participant, vel fidem etiam amisisse videntur: sunt enim sacerdotes ministri Evangelii Christi pro omnibus.